

Abstract

This history project examines the ideas about maternity in the danish redstockings movement in the years 1970-75. The project primarily deals with the movement's outgoing magazines and books. The project seeks to highlight the redstockings critique of a patriarchal and capitalist motherhood in the nuclear family. Furthermore the project enlightens which ideals and alternative ways of motherhood, the redstockings wanted instead. The project incorporates feminist theory of motherhood by Adrienne Rich and Andrea O'Reilly, introducing the concepts of motherhood as an institutional myth - and counter narratives. Through this perspective the first part of the paper highlights that the redstockings criticized a women's oppressive motherhood-myth, that was culturally constructed from an patriarchal culture. The core elements of this myth was, according to the redstockings, built on a biologic mindset, which made the mother role the only female identity.

The second part of the project highlights the redstockings ideals for alternative ways of motherhood. These are considered to be counter narratives for the motherhood-myth. These included: alternative forms of living, shared parenting, free contraception and abortion, as well as an emancipating body politics, which primary focus was to make mothership voluntary. Thus the redstockings wanted a new female identity detached from motherhood. The project concludes, as the source material shows, that the redstockings attempt to break the motherhood-myth was largely at the expense of maternity it self. The primary focus on women liberations, and the rupture with the motherhood-myth in the red stockings movement, seems to overlay their thoughts and efforts to implement another way of mothering.

Rødstrømper & moderskab

(Illustration: K. Vinder, 1975, s. 142).

Line Tingrupp Tresselt (55544)

Bachelorprojekt Historie F17

Sophie Myhre Ahlstrand (54522)

Vejleder: Anne Brædder

Laika Marie Frandsen Andersen (54551)

Anslag: 119.713

Indhold

Indledning	4
Afgrænsning.....	8
Historiografi.....	9
Moderskabet som institution og erfaring	12
Moderskabsmyte og kontranarrativer	14
Et alternativt moderskab	15
Metode: kildemateriale & analysestrategi.....	16
Kildemateriale	16
Analysestrategi.....	18
Moderskabsmyten	19
Moderskabet i kernefamilien	19
Den traditionelle moderrolle	22
Moderkærlighed (til salg)	25
Moderrollen ligger i kvindens natur.....	27
Seksualitet & forplantning	30
Graviditet & fødsel	33
Efter fødsel.....	36
Delkonklusion.....	38
Alternativt moderskab.....	39
Rødstrømpernes teori.....	39
Alternativ familie & moderskab	40
Frivilligt Moderskab	44
Delkonklusion.....	49
Konklusion & diskussion.....	51
Litteraturliste:.....	55
Litteratur	55
Kildemateriale.....	55

Indledning

*“Når så mange af os undervejs finder ud af, at vi slet ikke holder af moderrollen,
bliver vi bange, for der må da være noget helt galt med os,
det er jo næsten den eneste mening med dit liv”*
- *“Børnetvang” Rødstrømpebladet, nr. 14, 1973.*

Sådan lød det ambivalent fra en gruppe rødstrømper vinteren 1973. Som citatet lyder, fandt rødstrømperne det svært, at forene den forventning de oplevede, omverdenen havde til dem som kvinder - at de skulle opfylde ‘moderrollen’ - med deres egen oplevelse af det at være mor. Moderrollen peges som begreb i retningen af, at rødstrømperne mente, moderskabet havde nogle bestemte forskrifter, som de ikke kunne identificere sig med, eller slet ikke kunne lide. Citatet illustrerer således en central problematik i rødstrømpernes kamp for en ny kvindeidentitet. En problematik denne artikel ikke var alene om at fremhæve. Kernen i denne kritik var for det første, at det blev opfattet som helt naturligt, at kvinder skulle være mødre. For det andet at moderskabet stod i vejen for rødstrømpernes mulighed for at realisere sig selv ud over denne moderrolle. I Artiklen *Mors dag giver os kvalme*, bragt i *Ekstrabladet* d. 8. maj 1970, annoncerede en rødstrømpe, at tre kvindegrupper kaldte til aktion mod Mors Dag. I denne forbindelse ville rødstrømperen Ulla Dahlerup i en tale forklare, at Mors Dag var kvalmende fordi: *“kvindens rolle som mor alene bliver slået fast med syvtommersøm”* (Mille, 8.05.1970, s. 21).

Men kritikken rummede også et paradoks i forholdet mellem kvindefrigørelse og det at være mor. Paradoksalt fordi mange af rødstrømperne alligevel fik børn, men at moderrollen som de kendte den, dikterede et liv, der var alt andet end kvindefrigørende. Ud af rødstrømpernes kritik voksede således ønsket om et alternativt moderskab. Et ønske som rødstrømperne på forskellig vis forsøgte at implementere i virkeligheden. Det er denne kritik af moderskabet og ønsket om et frivilligt alternativ til moderrollen, som dette projekt omhandler.

Rødstrømpernes nøgleord var nemlig ‘frihed’. De ønskede frihed fra de samfundsskabte stramme bånd, hvor kvinder i flere århundreder havde været fastlåst og isoleret til mandens bagland (Dahlerup 2, 1998, s. 155). For selvom ligestillingen til dels var blevet et samfundsanliggende, og at kvinder generelt havde fået bedre muligheder for uddannelse og

job, mente rødstrømperne, at det stadig var mændene der satte dagsordenen, og havde mulighed for at realisere sig selv. Rødstrømperne - der var en flok unge kvinder med baggrund i den nye antiautoritære universitetskultur - krævede derfor kvindefrigørelse og et opgør med de traditionelle kønsroller, som de mente fastholdt et ulige og mandsdomineret samfund. Med rødstrømperne accelererede kampen for en ny kvindeidentitet, hvilket fik startskuddet gennem en række aktioner, happenings og møder i foråret 1970 (Walter, 2004, s. 259-66).

D. 8. april 1970 marcherede 12 kvindelige universitetsstuderende, med store oppustelige ballonpatter, lange kunstige hårlokker og øjenvipper, enorme hatte og stramtsiddende tøj, gennem strøget i København. Da kvinderne nåede til Københavns Rådhusplads, smed de alt deres overdrevne og kunstige påklædning ud i en skraldespand, hvorpå der stod "*Hold Danmark ren*" (Dahlerup 1, 1998, s. 170). Aktionen skulle blive kendt som den første rødstrømpe aktion i Danmark, og dens udtryk var med til at karakterisere rødstrømpernes ønske om at få kvinders undertrykkelse i samfundet ud i offentligheden og frem i lyset (Lauridsen, 1992, s. 23).

'Strøgaktionen' som denne protest senere skulle blive kendt som, var officielt rettet mod mode- og kosmetikbranchens objektivisering af kvinder, men bredte sig ud til en kritik af hele det herskende kvindebillede. Rødstrømperne udråbte alt fra, hvilken måde man omtalte og opdrog kvinder på, over krav om at bestemme over egen krop og tilværelse, til en kritik af mode - og kosmetikbranchens undertrykkende kvindeidealer og objektivisering af kvinden. Slogans såsom: "*FRØKEN eller FRUE men altid HR*", "*Kvinder?? - deres plads er i hjemmet*" til "*Fri abort - kvinder bestemmer selv over sin krop*" eller "*Modebranchen tager røven på os*" stod på Strøgaktionens plakater (Dahlerup 1, 1998, s. 170).

I slutningen af 'Strøgaktionen' indkaldte rødstrømperne til et offentligt møde, der skulle finde sted en uges tid efter. Omkring 200, både mænd og kvinder, mødte op, og organiserede sig i små grupper som diskuterede kønsrolleproblematikken i samfundet. Mændene blev dog, efter noget tid, opfordret til at forlade mødet i solidaritet med kvinderne. Kvinderne endte med at aftale, at der hver anden uge skulle afholdes møder i de nye respektive 'basisgrupper', som således også kom til at udgøre rødstrømpebevægelsens organisatoriske grundprincip fremover. Dette markerede startskuddet på rødstrømpebevægelsen (Lauridsen, 1992, s. 23).

Det skulle dog først et par uger senere blive konkretiseret, hvad det var rødstrømperne reelt søgte et opgør imod, da det blev manifesteret i særligt én kronik under navnet: *Something is*

happening, but you dont know what it is, do you, Mr. Jones? udgivet i *Information* d. 6. maj 1970. Kronikken var skrevet af en gruppe, der blev anset for at være kernen af den nye rødstrømpebevægelse, og som desuden havde deltaget i den førnævnte Strøgaktion - hhv.: Lisbeth Dehn Holgersen, Åse Lading, Ninon Schloss og Marie-Louise Svane. Kronikken fungerede som rødstrømpernes første ideologiske manifest, hvor de i samme bramfrie og progressive stil som Strøgaktionen symboliserede, søgte et opgør med de daværende kønsroller (Goodale, 2016, s. 28).

Ifølge rødstrømperne bag artiklen kunne kvindeundertrykkelsen, ikke ses som et isoleret fænomen men derimod som et led i, og resultat af, den kapitalistiske samfundsstruktur (Dahlerup 2, 1998, s. 22). De mente at den tidligere kvindebevægelse, særligt repræsenteret af Dansk kvindesamfund, havde lagt et forkert fokus ved at lægge vægten på de lovgivningsmæssige mekanismer som årsag og løsning på kvindens undertrykkelse. På den måde overså man, ifølge rødstrømperne, de mere grundlæggende patriarkalske og kapitalistiske strukturer, der undertrykte kvinden (Walter, 2004, s. 270).

Men i 'Mr. Jones artiklen' var det ikke systemet, som stod i midten af skydeskiven - men selve manden. For på trods af at arbejdermanden også var undertrykt i af kapitalen, mente rødstrømperne, at det stadig var mandsdominansen, der skulle gøres op med for at bryde med det kapitalistiske system. Det nyttede ikke noget at begynde at bekæmpe systemet oppefra. Kvindeundertrykkelsen skulle bekæmpes på individniveau, og mod manden, for derigennem at gøre op med kapitalmagts undertrykkelse af mennesket (Goodale, 2016, s. 29).

Rødstrømperne mente således, at det var på alle samfundsniveauer, at kvindens undertrykkelse kom til udtryk - Fra de helt intime og private områder til den overordnede samfundsstruktur. Der skulle ændres på samfundet, men ligeså vigtig - måske vigtigere - var det en mentalitetsændring, der skulle til, hvis kvindefrigørelsen skulle slå igennem.

Rødstrømpebevægelsen var således en kollektiv kamp mod hverdagens undertrykkende tankegang og interaktion (Walter, 2004, s. 256-60).

Manden stod derfor i forreste række for rødstrømpernes kritik. Og det var alle mænd. Som de slår det fast i 'Mr. Jones artiklen': "*Vi vil lægge en bombe under såvel de frelste venstreorienterede og hippierne som de fortabte højreorienterede. Ingen skal føle sig sikker, for ingen er sikker*" (Holgersen m.fl., 06/05, 1970, s. 4). På trods af at rødstrømperne selv var udsprunget af 68-oprøret, med dets idealer og tanker om et mere lige og retfærdigt samfund, havde kvinderne, i rødstrømpernes optik, stadig fungeret som venstrefløjmandens bagtrop.

Frigørelsen fra det borgerlige samfund, og dets medfølgende borgerlige værdier, havde ifølge rødstrømperne foregået på mændenes præmisser, hvor kvinden stadig var negligeret til at “*lave the til revolutionen*” (Goodale, 2016, s. 30). På den måde udsprang rødstrømperne af venstrefløj, men tog samtidig afstand fra samme, ved at håndhæve at frigørelsen nu også skulle ske ud fra et kvindesynspunkt.

Det var altså de grundlæggende kønsroller og dertil knyttede kvindeidentitet (eller mangel på samme), som rødstrømperne ønskede et fundamentalt opgør med. ‘Mr. Jones artiklen’ påpeger i den forbindelse, at kvindernes liv helt fra barnsben havde drejet sig om manden. Det var, ifølge rødstrømperne, kun manden der kunne realisere sig selv som subjekt, hvor kvinden omvendt måtte afvente mandens erobring. På den måde blev kvinden, ifølge rødstrømperne, ikke anset som et subjekt, men var henvist til at være mandens objektiviserede supplement, hvis liv og eksistens afhang af ham (Holgersen m.fl., 06/05, 1970, s. 4). Kvindens vigtigste mål i livet, på dette tidspunkt, var netop at blive elsket af en mand, hvilket bundede i kvindens behov for den sikkerhed ægteskabet, og en kernefamilie kunne give hende (Walter, 2004, s. 263).

Det var i forlængelse af dette, at den traditionelle kernefamilie blev udsat for kritik, hvor særligt kvindens rolle som den altopofrende husmoder stod for skud. Kvindens arbejde havde igennem tiden været sat i lighed med hjemmet, til forskel fra manden der tjente penge til familien ude på arbejdsmarkedet. Både kvindens økonomiske afhængighed af manden, men også opfattelsen af at kvinden naturligt var forbundet til hjem og børn, var faktorer, som rødstrømperne mente var undertrykkende (Dahlerup 2, 1998, s. 51). Kvindens biologiske funktion som den der kunne bære og føde børn, var igennem tiden blevet benyttet som argument for kvindens placering i hjemmet - og samtidig som en del af den kvindelige identitet (Dahlerup 2, 1998, 69). Ligesom det sås i rødstrømpernes kritik af kønsrollemønstret, var manden den, som kunne realisere sig ude i verdenen og i offentligheden, mens kvindens realisering kun skete gennem hendes moderrolle og dermed i hjemmet (Goodale, 2016, s. 67).

Jf. det indledende citat var moderskabet, ud fra rødstrømpernes opfattelse, nærmest hele meningen med kvindens liv. Men som citatet understregede, var moderskabet en faktor, som ikke alle kvinder følte fuldbyrdede dem. Rødstrømperne ønskede at gøre op med den forestilling, der hed sig at de, på grund af deres biologiske funktion (at de kunne føde børn), på naturligvis var forbundet med hjemmet og det at opfostre børn. Moderskabet blev for dem

en hindring i, at kunne realisere sig på andre områder. Dette betød ifølge tidligere rødstrømpe og professor Drude Dahlerup dog midlertidigt ikke, at alle rødstrømper fuldstændig fraskrev sig moderskabet, men at de i stedet søgte en omkonstruktion af kvindens identitet og formål som moder (Dahlerup 2, 1998, s. 70).

Dette projekt vil herom særligt fokusere på, hvilken form for moderskab det var, at rødstrømperne satte sig op i mod. Herunder hvilke forestillinger og karakteristika af moderskabet de søgte at bryde med. Derudover vil projektet også undersøge, hvilke alternativer og tanker rødstrømperne ville erstatte det traditionelle moderskab med. Dette fører således til følgende problemformulering:

Hvilket moderskab kritiserede rødstrømperne, og hvilke idealer og alternativer for moderskabet satte de i stedet?

Denne problemformulering vil således give os et indblik i, hvordan rødstrømperne oplevede moderskabet i datidens samfund. På den måde giver vores undersøgelse et indblik i det daværende samfunds syn på kvinden som moder - men dog udelukkende gennem rødstrømpernes øjne.

Afgrænsning

Da vores interesse for dette projekt tager udgangspunkt i rødstrømpernes forhold til moderskab, har vi for det første valgt at afgrænse os til at se på rødstrømpebevægelsen isoleret. Tidligere kvindebevægelser, såvel som udenlandske kvindebevægelser, er således kun blevet berørt i et begrænset omfang. Yderligere har vi valgt at afgrænse os tidsmæssigt til rødstrømpebevægelsen start; perioden fra 1970 til 1975. Perioden er af Drude Dahlerup blevet kaldt for "Aktionernes tid", som hun karakteriserer som præget af en høj spontan aktivitet og gennemslagskraftige aktioner, der var med til at få rødstrømperne markeret i den brede offentlighed (Dahlerup 1, 1998, s. 154). Hun påpeger endvidere, at perioden var en form for kollektiv læreproces, hvor rødstrømperne kom tættere på deres ideologiske ståsted. De mange aktioner og happenings der forekom i bevægelsens start, har vi valgt ikke at fokusere yderligere på, og inddrager dem derfor kun i et mindre omfang. Dog finder vi denne

periode relevant for vores projekt, da perioden kendetegnede en udviklingsproces, hvor rødstrømperne i højere grad udtrykte mere radikale holdninger og kritikpunkter om det bestående samfund. Dette er særligt interessant for vores projekt, da det åbner op for muligheden for at få et indblik i hvilke grundideer og idealer, bevægelsen havde om moderskabet.

Vi har i vores opgave yderligere prioriteret at starte direkte på analysen efter vores historiografiske og metodiske afsnit. Dette vil således sige, at vi har valgt ikke at have et selvstændigt og uddybende baggrundsafsnit om rødstrømperne men i stedet slå dette sammen med vores indledning.

Historiografi

Vores projekt bevæger sig således indenfor forskningsområdet omkring den danske Rødstrømpebevægelse. Rødstrømpebevægelsens historie fremstår på mange måder som en kendt og væsentlig del af danmarkshistorien, hvor billeder fra rødstrømpernes første aktion på strøget gerne fungerer som stemningsmarkør, når 1970'erne som årti skal slås an. Selve forskningslitteraturen om rødstrømpebevægelsen er dog stadig relativt sparsomt. Men når dette er sagt, er der en stor del litteratur, som er forfattet af rødstrømper *selv* i løbet af 1970'erne, der omhandler dem selv og bevægelsen. Denne form for litteratur har vi valgt at betragte som samtidige kilder, da de bidrager til en indsigt i, hvilke tanker og idealer rødstrømperne gjorde sig om moderskabet. Vi vil derfor ikke behandle dette materiale historiografisk, men i stedet vende tilbage til de værker, som vi har fundet særlig relevante, i vores metodeafsnit.

En anden del af rødstrømpelitteraturen er en del af den forskning, der udsprang af bevægelsen fra slutningen af 70'erne og op igennem 80'erne. Dette inkluderer blandt andre værket *Rå Silke. Kropsnære kvindehistorier fra 1970 til i dag* fra 1988. Selve værket fokuserer på en historisk analyse af kvindens historie fra 1970 og frem til slutningen af 1980'erne. Værket behandler emner såsom kvindens krop, seksualitet, arbejde, forholdet til mænd og kvinder samt kvindens egen historie. Her analyserer Hanne Møller, i kapitel 10 *Undervejs mod et kvindeligt begær - Om seksualitet og moderskab*, kvindens forhold til seksualitet og moderskab i en søgen efter et autentisk kvindeligt begær. Dette kapitel er væsentlig i forhold til at forstå periodens fokus på moderskabet i overensstemmelse med kvindens identitet og

seksualitet. Møller har dog en mere bred indfaldsvinkel på den generelle kvindes forhold til sig selv og omgivelserne i 1970'erne. Vi har i projektet afgrænset os til udelukkende at fokusere på de kvinder, der var en del af rødstrømpebevægelsen og deres forhold til moderskabet.

I 1998 udkom Drude Dahlerups tobindsværk: *Rødstrømperne. Den danske Rødstrømpebevægelses udvikling, nytænkning, og gennemslagskraft 1970-1985*, der til dags dato fremstår som hovedværk i historieforskningen omkring de danske rødstrømper. Dahlerup tager i sit omfangsrige værk, udgangspunkt i hendes egen teoretiske baggrund inden for bevægelsesteori. På den måde fremstår værket som en mere bred samfundsvidenskabelig analyse af rødstrømpebevægelsen som en social bevægelse, hvor hun søger at udfolde og analysere rødstrømpebevægelsens historie fra start til slut. Dahlerups brede tilgang, og formål med sit værk, har givet os en bred og faktuel indsigt i rødstrømpebevægelsen. Når det er sagt, behandler Dahlerup kun rødstrømpernes forhold til moderskabet i sporadiske kapitler. Et afsnit på omkring halvanden side omhandler direkte, hvordan rødstrømperne positionerede sig i forhold til moderskabet, hvor andre afsnit fragmenteret behandler rødstrømpernes kritik af husmoderrollen og den traditionelle kernefamilie. Vi har i projektet valgt at lægge et mere feministisk-teoretisk og kvalitativt fokus på rødstrømpernes forhold til, og tanker om, moderskabet.

I 2004 udkom antologien *1968 - dengang og nu*, redigeret af Morten Bendix Andersen og Niklas Olsen. Værket belyser og analyserer fra forskellige vinkler, hvad der skete i årene før og efter 1968. Heriblandt en videnskabelig artikel om rødstrømpebevægelsen, ved navn *Rødstrømper - sex, kærlighed og politik i 1968*. Artiklen er skrevet af Lynn Walter, hvor hun ud fra et Bourdieusk perspektiv analyserer rødstrømpernes begyndelse, ophav og udvikling med fokus på deres opgør med traditionelle skønheds- og kærlighedsideal. Artiklen har været nyttig som baggrundslitteratur og supplement til Dahlerups omfattende værk. Dog er der, udover en mindre behandling af seksualitet, ikke behandlet noget om rødstrømpernes forhold til børn eller moderskab, hvilket er vores projekts omdrejningspunkt.

Gennem tiden er der blevet udgivet flere specialer om rødstrømpebevægelsen, hvilket vi i vores litteratursøgning har været opmærksomme på. Der har herunder særligt været to specialer, som vi har fundet relevante. Det ene er specialet *Rødstrømpebevægelsens organisatoriske udvikling i København, 1970-74*, fra 1992, der er skrevet af Susanne K. Lauridsen. Specialet har bevægelsens organisatoriske udvikling, i perioden fra 1970-74, i

fokus, og har herunder et par enkelte afsnit, der omhandler rødstrømpernes kritik af husmoderrollen. Videre omkring børn og moderskab er ikke blevet behandlet, men specialet har særligt været nyttigt til at danne et overblik over rødstrømpebevægelsens organisering i begyndelsen. Det andet speciale *Rødstrømpebevægelsens kamp for kvindefrigørelse - kvindefællesskab og kvindelighed i Danmark i 1970'erne* er skrevet af Lærke Ea Goodale, og er fra 2016. Specialet er af nyere dato, hvor Goodale særligt fokuserer på den kvindefrigørelse, som rødstrømperne kæmpede for. Specialet har været særligt brugbart til at danne overblik over rødstrømpebevægelsens ideologi. Derudover indeholder det et afsnit om rødstrømpernes forhold til familieliv og ægteskab, hvor moderskabet implicit bliver behandlet men dog ikke i dybden.

En anden del af litteraturen om rødstrømperne har vi valgt at kategorisere som erindringslitteratur. Dette indbefatter værker, som er skrevet af rødstrømper om rødstrømperne, men dog i et retroperspektiv hvor de formidler deres egne oplevelser og viden om bevægelsen. Dette er blandt andet forfatteren og den tidligere rødstrømpe Suzanne Giese, der i 2004 udgav værket *Moderskab. En rejse i moderskabets kulturhistorie*. Selve værket har lagt et kulturhistorisk fokus på moderskabet fra 1500-tallet til og med 1900-tallet. I et enkelt kapitel formidler Giese i et retrospektiv de moderskabsforestillinger, der gjorde sig gældende i den bevægelse, hun selv var en del af. Giese er dog hverken historiker eller forsker, og hun har, som nævnt, et subjektivt forhold til netop dette kapitel af hendes bog, fordi hun selv har været en del af bevægelsen. På trods af at vi har udeladt andet erindringslitteratur¹, finder vi Gieses værk særligt relevant, da det eksplicit omhandler rødstrømpernes forhold til moderskabet.

For at opsummere er det således mest Drude Dahlerups *Rødstrømperne* fra 1998 og Tine Andersens og Hanne Møllers *Rå silke* fra 1988, der af forskningslitteratur eksplicit beskæftiger sig med moderskabet i rødstrømpebevægelsen. Dog er behandlingen af emnet i begge værker af mere sporadisk karakter, som ikke har samme specifikke fokus på rødstrømpernes egne tanker og kritik af moderskabet, som vi i projektet vil fokusere på. Herudover er nyere forskning svært at opdrive, hvor Suzanne Gieses erindringsværk *Moderskab* fremstår som et af de eneste værker, der i nyere tid har et eksplicit fokus på

¹ Vi er bevidste om at der er meget andet erindringslitteratur, som blandt andet *Min egen rødstrømpe abc* af Maria Marcus fra 2010 eller *Kvindfolk. En danmarkshistorie fra 1600 til 1980*, fra 1984 skrevet af et forfatterkollektiv af i alt 25 mennesker. Vi har dog valgt at udelade disse to værker, men også eventuelt andre erindringskilder og inddrager dermed udelukkende *Moderskab* af Suzanne Giese.

moderskab i rødstrømpebevægelsen. Vi skriver os derfor ind i et sparsomt forskningsområde omkring rødstrømpernes tanker, kritik og idealer om moderskabet i deres kvindefrigørelses projekt.

For at kunne få øje på rødstrømpernes forhold til, og idealer om, moderskabet, har vi derfor fundet det relevant, at have et teoretisk apparat til både at kunne strukturere vores tilgang til kildematerialet men også vores analytiske fremgang. Det teoretiske felt omkring moderskab er, ligesom forskningslitteraturen, sparsom. Men ét værk skrevet af forfatteren og feministen Adrienne Rich, ved navn *Of woman born - motherhood as experience and institution*, fra 1976, er igennem tiden blevet fremhævet som central i feministisk teoris behandling af moderskabet. Værket er en personlig og historisk undersøgelse af moderskabets betydning for kvinders liv, og som på trods af dets ældre dato er blevet benyttet af flere forskere i undersøgelser om moderskabet (O'Reilly, 2004, s. 1)². Dette er blandt andre professor i køn, seksualitet og kvindestudiet Andrea O'Reilly, som har begrebsliggjort Richs tanker i et aktualiserende analyseapparat. Det er således særligt Richs refleksioner, samt O'Reillys teoretiske begrebsapparat, som vi i projektet vil benytte til at analysere rødstrømpernes tanker og idealer om moderskabet.

Moderskabet som institution og erfaring

Richs analyse af moderskabet udsprang af hendes egen oplevelse af det at blive og være mor. En følelse hun beskrev som en splittelse mellem en identitet som forfatter på den ene side, overfor en identitet som mor til tre sønner på den anden side. Endvidere at hendes moderskab havde været præget af følelser af utilstrækkelighed, og af både vrede og kærlighed rettet mod hendes børn (Rich, 1976, s. 15). Med udgangspunkt i disse ambivalente følelser lavede Rich en historisk analyse af den kulturelle opfattelse af moderskabet: "*I was haunted by the stereotype of the mother whose love is 'unconditional' and by the visual and literary images of motherhood as a singleminded identity*" (Rich, 1976, s. 23). Rich opridser herunder, at den kulturelle forestilling om moderskabet er en *naturlig* mor - at moderskabet er selvfølgelig for kvinden, og at hun på naturlig vis tilpasser sig denne rolle. Herunder at hun forventes at finde

² Ph.d i filosofi og ekspert i feministisk teori, Robin May Schott, har udover Andrea O'Reilly fremhævet Adrienne Richs værk som central for undersøgelsen af moderskabet i feministisk teori i artiklen: *Moderskabets skæbne i feministisk teori* fra 1991.

sit hovedformål i at passe børn, og dertil at moderkærligheden bør være: “*literally selfless*” (Rich, 1976, s. 22).

Rich beskriver endvidere, at moderskabet er blevet forudsætning for, at en kvindes identitet opfattes som fuldendt, hvilket blandt andet manifesteres i sproget: “*Terms like ‘barren’ or ‘Childless’ have been used to negate any further identity. The term ‘nonfather’ does not exist in any realm of social categories*” (Rich, 1976, s. 11). På baggrund af historiske analyser peger Rich på, at disse forestillinger om moderskabet er dikteret og historisk indlejret i den patriarkalske kultur. Hvilket bl.a. bunder i et mytisk luder/madonna kompleks, der har gjort moderskabet til den eneste ‘retfærdiggørende’ kvindeidentitet - endvidere at denne forestilling er internaliseret i kvinder selv (Rich, 1976, s. 43).

Rich indkredser, at det primært er kvindens biologi, der som et fatalt faktum er blevet brugt til at binde kvinders skæbne til moderskabet, og dermed har undertrykt kvinders individuelle identitet. Som Rich pointerer: “*Women are controlled by lashing us to our bodies*” (Rich, 1976, s.13). Til dette aspekt knytter Rich desuden, at kvinders seksualitet ligeledes kan forbindes til moderskabet - og at normativ heteroseksualitet har været en forudsætning for patriarkatets overlevelse: “*Patriarchy could not survive without motherhood and heterosexuality in their institutional forms; therefore they have to be as axioms, as ‘nature’ itself (...)*” (Rich, 1976, s. 43). Seksualitet og moderskab bliver på den måde to sider af samme sag i patriarkatet. Essensen af Richs indsigter bliver for så vidt, at den gængse forestilling om moderskabet må betragtes som et kulturelt produkt af den patriarkalske kultur, der definerer én bestemt kvindeidentitet, og udelukker andre.

Richs konklusion og hovedpointe bliver således en skelnen mellem to betydninger af moderskab - kvinders egen erfaring af moderskab og moderskabet som en institution, der er defineret og kontrolleret af det patriarkalske samfund:

“*I try to distinguish between two meanings of motherhood, one superimposed on the other: the potential relationship of any woman to her power of reproduction and to children; and the institution, which aims at ensuring that that potential - and all women - shall remain under male control*” (Rich, 1976, s.13).

Bag denne skelnen ligger altså den opfattelse, at moderskabet som patriarkalsk institution overlejrer og undertrykker et ‘potentielt’ moderskab, som mødre selv kan forme og tildele mening.

Moderskabsmyte og kontranarrativer

I antologien *From motherhood to mothering - The legacy of Adrienne Rich of woman born*, fra 2004, genlæser og aktualiserer professor i køn, seksualitet og kvindestudier, Andrea O'Reilly Richs hovedpointer. I introduktion undersøger hun, hvordan Richs tanker har informeret og inspireret feministisk teori, og samler heraf, en række begreber der opsummerer Richs betragtninger, og som derfor gør dem nemmere at benytte i praksis.

O'Reilly tager først og fremmest udgangspunkt i Richs skelsættende distinktion mellem de to former for moderskab - moderskabet som institution og moderskabet som erfaring. O'Reilly påpeger herunder, at feministiske historikere har påvist, at moderskabet netop ikke kan betragtes som en primært biologisk funktion, men snarere som en kulturel praksis der udspiller sig i relation til økonomiske og sociale faktorer i samfundet. Der er med andre ord ikke nogen essentiel eller universel oplevelse af moderskab, tværtimod varierer den kulturelle konstruktion af moderskabet med tid og sted (O'Reilly, 2004, s. 5).

O'Reilly oversætter herunder *motherhood as institution* til *motherhood* alene - oversættelsen fremhæver, at det institutionaliserede moderskab har mytisk karakter, hvorfor vi på dansk vil oversætte til *moderskabsmyte*. *Motherhood as experience* oversættes endvidere til termen *mothering* (O'Reilly, 2004, s.2), der på dansk gør sig bedst med beskrivelsen *at gøre mor*.

Med sidstnævnte oversættelse udfolder O'Reilly erfaringen af moderskabet ved at give den en performativ karakter. Som det er fremgået, er en væsentlig pointe ved Richs betragtninger, netop at det *at gøre mor* overskygges af *moderskabsmyten*. Med andre ord at moderskabsmyten dikterer en bestemt måde at gøre mor på. O'Reilly fremhæver, jf. Rich, to aspekter der gør moderskabsmyten særligt kvindeundertrykkende: for det første den opfattelse at det at gøre mor er naturligt for kvinder, og herunder at den biologiske mor har hovedansvaret for opfostringen af hendes børn. For det andet at kvinder, på trods af dette ansvar, ikke selv bestemmer på hvilke præmisser, det skal foregå (O'Reilly, 2004, s. 5).

O'Reilly præsenterer i forlængelse af dette termen *intensive mothering*³ til at opsummere, hvordan det forventes, at mødre skal gøre mor i overensstemmelse med moderskabsmyten. Herunder er det essentielt, at det ikke kun dikteres, hvordan det skal gøres, men også hvordan det skal føles. Intensive mothering kan opsummeres i tre punkter. 1. At mødre er de primære omsorgspersoner i deres børns liv. 2. At mødre har uanede mængder af energi, overskud og materielle ressourcer til at praktisere moderskabet og til at elske deres børn betingelsesløst og altopofrende. Og 3. At hun betragter moderskabet som vigtigere end sit betalte arbejde (O'Reilly, 2004, s. 6).

Ifølge O'Reilly kommer moderskabssmyten, og kravet om intensive mothering, bl.a. til udtryk i en social kontrol, der udføres af den umiddelbare omverden. Til denne kontrol anvender O'Reilly betegnelsen *the gaze of others*⁴ til at beskrive det faktum, at kvinder er underlagt sine omgivers bedømmelse af hendes udførelse af moderskabet. Under andres blik afgiver mødre deres autoritet til andre, og mister selvtillid og troen på deres egne værdier. Frygten for de andres fordømmende 'blikke' leder til, hvad der, jf. O'Reilly, kan betragtes som en afvisning af egne opfattelser og værdier i praktiseringen af moderskabet (O'Reilly, 2005:6).

Et alternativt moderskab

O'Reilly påpeger, at Rich som udgangspunkt ikke ville angribe familien og det at 'gøre mor', men i stedet søgte at adskille erfaringen fra den institutionelle forestilling. Men også at Rich ikke i særlig høj grad diskuterer, hvordan et alternativt moderskab kan udfolde sig. Men som O'Reilly påpeger, er Richs distinktion mellem de to sider af moderskabet med til at destabilisere den grund, som myten står på. Hvilket åbner op for, at formuleringen af alternativer til intensive mothering kan finde plads. O'Reilly kalder denne praksis for feministiske kontranarrativer, og skal forstås som forsøget på at forestille sig, og implementere, andre måder at gøre mor på, der er 'empowering' for kvinder - i stedet for undertrykkende. Forsøget på at gøre mor i opposition til intensive mothering vil dog, ifølge både Rich og O'Reilly, blive betragtet som 'lovløse' indenfor institutionen. Perspektivet understreger den magt, der ligger i reproduktion, hvilket gør alternative måder at gøre mor på

³ O'Reilly henter termen: intensive mothering, fra den feministisk forfatter Sharon Hayes.

⁴ O'Reilly henter termen: The gaze of others, fra den feministiske filosof Sara Ruddick.

til en politisk praksis. Eller som O'Reilly formulerer det: Et socialt engageret foretagende der kan skabe kulturel forandring i hjemmet og i verden generelt (O'Reilly, 2004, s. 9-10).

Metode: kildemateriale & analysestrategi

Kildemateriale

I vores undersøgelse, af rødstrømpernes forhold til moderskab, har vi valgt at benytte os af et udsnit af rødstrømpernes *udadvendte* kildemateriale. Som nævnt i vores afgrænsning var rødstrømpernes opstartende periode særligt karakteriseret ved deres gennemslagskraft i offentligheden. Vi er bevidste om, at rødstrømpernes udadvendte materiale er politisk, og har haft et rekrutteringsformål. De udadvendte artikler, pjecer og værker der er blevet benyttet, illustrerer dermed, hvad rødstrømperne ønskede, der skulle ud i den bredere offentlighed. Vi finder dette materiale relevant for besvarelse af vores problemformulering, da det særligt må være i de udadvendte blade, at rødstrømperne skulle vise omverdenen, hvad de ideologisk stod for. Ligeledes er de fleste af de artikler, pjecer og værker, som vi har taget udgangspunkt i, skrevet eller udgivet på baggrund af et større antal af rødstrømperne selv, hvilket vi finder repræsentativt. Da vores interessefelt ikke kredser om deres interne stridigheder eller diskussioner, men omhandler, hvilke idealer og tanker de havde mere generelt om moderskabet, har vi fundet det udadvendte materiale fyldestgørende for vores besvarelse af problemformuleringen.

I det følgende vil de udvalgte udadvendte kilder blive gennemgået:

Rødstrømpebladet - perioden 1971-74

Bladet blev stiftet i 1971, hvor det første nummer gik under navnet *Mokke* og det andet nummer *Flamme*, for derefter at blive kaldt for *Rødstrømpebladet*. Bladet skulle fungere som et alternativ til andre kvindeblade, hvor formålet var at skabe et blad skrevet af kvinder, om kvinder til kvinder i københavnsområdet. Meningen var, at bladets udgivelse skulle være fælles ansvar og være ledet af en interesseret basisgruppe, så det på den måde blev en mere alsidig afsendergruppe (Lauridsen, 1992, s. 37). Vi har i vores opgave valgt at tage udgangspunkt i *Rødstrømpebladet*, hvor vi har gennemgået artiklerne fra 1971 til og med 1974. Vi er bevidste om, at der er andre blade skrevet af rødstrømperne. Blandt andet har vi også gennemgået *Rødstrømperen*, som blev udgivet i Århus i perioden 1971-1975, men dette

blad var i højere grad af indadvendt karakter, hvilket vi som nævnt har afgrænset os fra.

Med søsterlig hilsen, 1971

Værket er skrevet af et rødstrømpekollektiv udelukkende bestående af kvinder, og er et bind af serien *Høsts debatbøger* redigeret af Peter Wivel. Værket er et af rødstrømpebevægelsens større radikale manifeste, hvor der ud fra mindre anekdoter ledes op til debat af kvindens stilling i samfundet.

Derfor kvindekamp, 1973:

Værket er en samling af artikler og antologier om kvindeemner skrevet af rødstrømpen og forfatteren Suzanne Giese. Værket fremhæver nogle af de tidlige ideologiske tanker, der florerede i rødstrømpebevægelsen.

Kvinder og kvindebevægelse. 11 rødstrømpehistorier, 1974:

Selve værket er en antologi, hvori 11 rødstrømper beretter om deres indtrædelse i bevægelsen. Herunder deres personlige erfaringer og refleksioner om bevægelsens start og udvikling.

Kvinde kend din krop, 1975:

Værket er ligeledes skrevet af et omfangsrigt kollektiv, der hovedsageligt er bestående af kvinder men også af enkelte mænd. Forfatterkollektivet går i fællesskab under pseudonymet K. Vinder. Formålet med værket er at oplyse kvinder om kvindekroppen og dens funktion ud fra et kvindeperspektiv.

Jordmorpjecen - En håndbog i rødstrømpebevægelsen i København, 1976:

Pjecen er skrevet på baggrund af rødstrømperne fra København, og har til formål at give mere konkret oplysning om rødstrømpebevægelsen i København. Vi er bevidste om, at pjecen er udenfor vores tidsmæssige afgrænsning, men selve indholdet refererer til rødstrømpebevægelsens erfaringer fra før 1976. Disse erfaringer har vi derfor valgt at inddrage.

Moderskab - en rejse i moderskabets kulturhistorie, 2004.

Værket er som nævnt skrevet af tidligere rødstrømpe og forfatter Suzanne Giese. Vi bruger hendes værk med forbehold, både fordi værket er af senere dato, og samtidig har en mere subjektiv tilgang til moderskabet i rødstrømpebevægelsen. Som nævnt i historiografien,

benytter vi derfor værket som erindringskilde.

Derudover har vi benyttet os af enkelte artikler både fra Kvinfos digitaliserede database og fra deres arkiv. Disse kilder er ligeledes af udadvendt karakter. De digitaliserede artikler har vi særligt benyttet som eksemplificering og uddybning i vores indledning af projektet, hvor de arkiverede artikler omhandler Vanggaard-debatten, og er benyttet i anden del af vores analyse.

Analysestrategi

Vi har i vores projekt valgt at have et teoretisk udgangspunkt defineret af hhv. Rich og O'Reillys teoretiske udlægning af moderskabsmyten. Dette har således været med til at definere den problemformulering, vi har valgt at operationalisere med. På den måde har det også haft betydning for, hvordan vi er gået til vores udvalgte kildemateriale samt selve struktureringen af projektet.

Vores tilgang til kilderne har været styret af hhv. Rich og O'Reillys definition af den institutionaliserede og kulturelt indlejrede moderskabsmyte. Samt O'Reillys udlægning af alternative måder at gøre mor på - de såkaldte kontranarrativer. Den teoretiske tilgang til kildematerialet har gjort, at vi kan analysere mere kvalitativt, i stedet for at sammenholde et større og mere kvantitativt bearbejdet materiale. Samtidig har hverken Drude Dahlerup eller Hanne Møller, i deres undersøgelse af moderskabet i rødstrømpebevægelsen, benyttet sig af et lignende teoretisk apparat. Hvilket gør, at vores projekt kan bidrage med et andet perspektiv til forskningen. Samtidig har det teoretiske udgangspunkt været definerende for opgavens strukturelle grundlag. Ligesom vores problemformulering er delt op i to led, er vores analyse også delt op i to overordnede temaer. Det første tema vil behandle moderskabsmyten defineret af Rich og O'Reilly, hvor vi vil analysere hvilket moderskab, det var rødstrømperne kritiserede. Dette afsnit er yderligere inddelt i to afsnit. Ét som fokuserer på den moderskabsmyte som, i rødstrømpernes optik, kommer til udtryk på et samfundsstrukturelt niveau. Det andet som fokuserer på den mere kulturelt indlejret forestilling om kvindens naturlige rolle som moder.

Herefter følger således det andet tema, som tager udgangspunkt i O'Reillys introduktion af kontranarrativer, hvor de alternative former for moderskab, rødstrømperne opstillede, vil blive undersøgt. På den måde udgør Richs tanker, og O'Reillys teoretiske udlægning, selve

det metodiske grundlag for vores projekt.

I rødstrømpernes start havde de som nævnt, mere fokus på at markere hvad de ideologisk stod for, og hvad de var oppe imod. Deres kritik fyldte derfor mere i starten, hvilket således også afspejles i projektet. Første del af analysen, om rødstrømpernes kritik af moderskabet, er således mere fyldig end analysens anden del om rødstrømpernes alternativer til moderskabet.

Moderskabsmyten

Følgende kapitel vil undersøge hvordan moderskabsmyten, og aspekterne af intensive mothering, kommer til udtryk i rødstrømpernes kritik af moderskabet. Kapitlet inddeles i to overordnede afsnit, hvoraf det første vil beskæftige sig med den del af rødstrømpernes kritik, der rettede sig mod samfundssystemet. Herunder kritik af kernefamilie, kapitalisme og traditionelle kønsroller. Anden del vil fokusere på rødstrømpernes kropspolitiske kritik af det biologiske aspekt af moderskabsmyten. Herunder tesen om at moderskabet er en del af kvindens natur.

Moderskabet i kernefamilien

“Hvis det nogensinde skal lykkes at fjerne kvindeundertrykkelse, så er det afgørende at vide hvordan og gennem hvilke institutioner undertrykkelsen fungerer. Den biologiske familie, eller kernefamilien er hovedhjørneste i kvindens undertrykkelse. Gennem dens magthierarkier opretholdes den grundige ødelæggelse af kvindes psyke og muligheder”

(Giese, 1973, s. 7).

Som det kan udledes af ovenstående citat, anklagede rødstrømperne kernefamilien som samfundsinstitution for at være ‘hjørneste’ i kvindeundertrykkelsen. Rødstrømperne Suzanne Giese beskrev her familien som en biologisk enhed, der var præget af nogle bestemte magthierarkier, der, med hendes ord, ødelagde kvindens psyke og muligheder. Med ordet magthierarkier pegede Suzanne Giese på, at familien ikke havde en retfærdig fordeling af

magten mellem mand og kvinde. Kernefamilien, der traditionelt set betragtedes som en internt afhængig enhed, bar netop præg af en komplementær kønsrolleideologi, der bestemte, at kvindens plads var i hjemmet, hvor hun løftede den reproduktive arbejdsbyrde. Denne arbejdsfordeling mente rødstrømperne, var systembevarende, og påpegede, som det er fremgået af indledningen, at selv det revolutionære miljø på venstrefløjen ikke kunne sige sig fri af de undertrykkende strukturer.

Kritikken af kernefamilien som en undertrykkende institution udsprang desuden af den marxistiske samfundskritik, der ellers kendetegnede den revolutionære venstrefløj. Heri tildelte rødstrømperne kernefamilien, og ikke mindst moderskabet, en central og systembevarende funktion i det økonomiske system.

Som det er fremgået af indledningen, var det kendetegnende for den nye kvindebevægelse, der voksede frem i slutningen af 60'erne og begyndelsen af 70'erne, at kvindeundertrykkelse og klasseundertrykkelse blev kædet sammen. Selvom rødstrømperne ikke var de eneste til at anklage kernefamilien for at være reaktionær, fraspaltede bevægelsen sig fra andre progressive strømninger i samfundet ved at lægge et kvindecentreret perspektiv på kritikken. Herunder en mere gennemgribende kønsrollekritik som var blevet ignoreret både politisk og videnskabeligt. Dette gav Suzanne Giese udtryk for i forordet til *Derfor kvindekamp*:

”Det er grundlæggende værdier for klassesamfundet, vi rokker ved, når vi bekæmper kvindens totale umyndiggørelse. Foruden at være dræbende er de traditionelle kønsroller klassesamfundsbevarende. De udgør en direkte forhindring for gennemførelsen af radikal lighed mellem mennesker” (Giese, 1973, s. 4).

Selvom Suzanne Giese påpegede, at hendes bog var et udtryk for hendes subjektive mening, udviste en gruppe ‘boganmeldere’ i *Rødstrømpebladet* stor begejstring for Gieses behandling af kvinden i kernefamilien, og underbyggede med argumentet at: *“Kvindens undertrykkelse i kernefamilien er helt fundamental, fordi hele vort samfunds struktur bygger på kernefamilien, og børn opvokset i kernefamilier fører dette mønster videre”* (Rødstrømpebladet, nr. 15, 1974, s. 24). Pointen var da, at kvindefrigørelsen hang uløseligt sammen med et opgør med den traditionelle families kønsrollemønstre. Det var, som det fremgår af ovenstående citat, rødstrømpernes overbevisning, at der i kernefamilien var indlejret en forestilling om et moderskab, der havde en direkte kvindeundertrykkende funktion, og ligeledes at kernefamilien reproducerede sig selv.

I *Derfor Kvindekamp* byggede kritikken af kernefamilien og moderskabet endvidere på en marxistisk inspireret analyse af kernefamiliens historie. Her argumenterede Giese blandt andet for, på baggrund af den marxistiske teoretiker Freidrich Engels, at den biologiske og monogame familie kan forbindes til ejendomsrettens opståen. I denne forbindelse mente Giese, at kernefamiliens monogame moderrolle var opstået for at sikre: “(...) *at større rigdomme blev koncentreret på en hånd, nemlig mandens, og for at lade disse rigdomme gå i arv til mandens børn og ingen andres*” (Giese, 1973, s. 8). Giese udbyggede endvidere, at “(...) *den økonomiske overklasse bevarer og styrker deres privatejendom gennem familien og monopolerne overtages af ægtefødte sønner*” (Giese, 1973, s. 9). Selvom Giese mente, at arbejderkvinder, i højere grad end overklassen, giftede sig og fik børn af kærlighed, mente hun, at kernefamilien samtidig var arbejderkvindernes eneste mulighed for at skabe en økonomisk tryghed. Men samtidig at kernefamilien diskriminerede særligt de arbejdende kvinder, fordi de blev underbetalt: “(...) *Selv med heldagsarbejde hjembringer de en betydelig ringere løn end deres mænd. Hjem og børn påhviler dem, og de underkastes den dobbeltarbejdende uendelige arbejdsdag*” (ibid.).

Rødstrømperne Britta M. Gulli uddybede, i artiklen *Familien* bragt i *Rødstrømpebladet*, et lignende blik på moderskabet i sin kritik af den kapitalistiske kernefamilie. Her argumenterede hun for, at husmoderens arbejdskraft i hjemmet, under det kapitalistiske system, først og fremmest skulle danne basis for at skabe merværdi i samfundsproduktionen. Derfor havde hun et ansvar for, at manden forblev en fortsat arbejdskraft på arbejdsmarkedet, ligesom hun gennem moderskabet skulle reproducere fremtidens arbejdsstyrke. Hendes job bestod derfor i at: “(...) *sørge for, at han kommer frisk, udhvilet og glad på arbejde, ved at opdrage børnene til patriarkatet og ved at reproducere menneskeslægten*” (Rødstrømpebladet, nr. 14, s. 11, 1973).

Rødstrømperne anså dermed kernefamilien som en af kapitalens vigtigste celler, og midt i den stod den traditionelle husmoder, og fik hjulene til at løbe rundt i samtlige aspekter af reproduktionen. Kapitalismens og patriarkatets opdeling af forskellige kønsroller for mænd og kvinder var dermed rammerne for kernefamilien og det moderskab, som rødstrømperne kritiserede. Dahlerup omtaler i sit værk rødstrømpernes kritik af den kapitalistiske og patriarkalske kvindeundertrykkende strukturer, men det kan hermed yderligere udledes at deres kritik af det traditionelle moderskab ligeledes stod i centrum for samme kritik. Denne forestilling om den traditionelle moderskikkelse vil i det følgende afsnit blive uddybet.

Den traditionelle moderrolle

“I perioder hvor der er mangel på arbejdskraft, blomstrer en ideologi op, som priser udearbejdende kvinder og forsikrer kvinder om, at deres børn ikke tager skade af, at være på børneinstitutioner. Så snart de økonomiske konjunkturer ændrer sig, bliver den “sande” kvindenatur til et ideal om den hjemmegående, kærlige kvinde, som varetager sine børns og sin mands interesser frem for noget. Når det er opportunt at hylde den hellige moderskikkelse, kan denne altid trækkes frem til fornyet brug” (Giese, 1973, s. 12).

Det var således rødstrømpernes overbevisning, at kernefamilien var dybt forankret i en konservativ og komplementær kønsrolleopfattelse. Som Giese påpegede i ovenstående citat fra værket *Derfor Kvindekamp*, tog kapitalen og patriarkatet moderskabet som gidsel, og brugte det som led i deres økonomiske struktur. I kønsrolleopfattelsen lå den kulturelt indlejrede moderskabsmyte, som kunne forbindes til en ‘hellig moderskikkelse’, hvilket, som Rich påpegede, var med til at diktere en bestemt kvindelig identitet.

Som det blev udtrykt af en anonym rødstrømpe i *Rødstrømpebladet* under titlen *Familiens død - Kvindens Brød*, blev moderrollen anset som kvindens vigtigste rolle. Hvilket gjorde, at kvinden accepterede den, og ikke ydede modstand, men i virkeligheden opdrog hendes døtre på samme vis:

“(...) ved forherligelse af ‘moderen’ denne vor vigtigste rolle, opnår man at kvinderne aldrig gør oprør mod den - og tilmed er så nemme og samarbejdsvillige at de opdrager deres egne døtre til at videreføre denne rolle” (Rødstrømpebladet, nr. 15, 1974, s. 4-5).

Rødstrømperne Britta Gulli var enig i denne opfattelse, og påpegede i artiklen *Familien*, i *Rødstrømpebladet*, at de kvinder, som ikke ønskede eller kunne få børn, derfor blev anset som unormale eller decideret amoralske: *“Kvinden er den gode moder. Kvinder som ikke er mødre, eller som ikke vil være det, eller vil have abort, er unormale, umoralske”*

(Rødstrømpebladet, nr. 14, 1973, s. 12). Som Rich påpeger blev kvinder, som enten ikke ville eller kunne moderskabet, betragtet som en ufuldendt kvinde. Som således også kan forklare hvorfor, at Britta Gulli mente, at samfundet så nedsættende på de kvinder, der ikke var mødre.

Rødstrømperne mente, at det hørte til moderskabsmyten, at kernefamilien, og dermed husmoderen, skulle opfostre den fremtidige generation af både arbejdere og mødre. Som

Suzanne Giese udtrykte det i *Derfor Kvindekamp*, var denne opgave: “(...) fuldt ud kvindens ansvar. Ud af den kendsgerning, at kvinder føder børnene er vokset en overbevisning om, at kun de er i stand til at passe og opdrage dem” (Giese, 1973, s. 9). En argumentation der også kan findes hos Britta Gulli, der mente, at den dominerende forestilling om moderskab derfor knyttede kvindens arbejde udelukkende til hjemmet og til børnene: “Kvinden tilhører familien, hun skal altid være på plads, til enhver tid, for mand og barn. Hun råder ikke over sin tid og sig selv, for hun har ikke fast arbejdstid” (Rødstrømpebladet, nr. 14, 1973, s. 12). Dertil mente Giese desuden, at fordi hjemmet således blev betragtet som kvindens primære arbejdsplads, blev moderskabet en forudsætning for kvindens følelse af succes som ‘arbejdskraft’.

Moderskabet blev således fremstillet som et arbejde på lige fod med et udearbejde. Pointen var da, at rødstrømperne oplevede det som en uretfærdighed, at kvindens arbejde i hjemmet var ulønnet, modsat manden som havde sit lønnede udearbejde. De krævede derfor en mere ligelig fordeling af de huslige, såvel som de børneopdragende, opgaver mellem mand og kvinde.

Moderskabet blev, ifølge Giese, et fundament for kvindens selvfølelse:

“Når Kvinder udelukkes fra en arbejdsmæssig karriere på linje med mænds, betragter de ofte deres børn som arbejdsprodukt. En kvinde som lever sammen med en stor mandstiran og ikke kan manifestere sig på anden led, bliver ofte først realiseret ved at få et barn” (Giese, 1973, s. 10).

Denne pointe falder således også i tråd med O’Reillys 3. punkt for intensive mothering. Netop det at kvinden skulle betragte sit moderskab som vigtigere og mere fuldbyrdende end hendes betalte arbejde (O’Reilly, 2004, s. 6).

I artiklen *At være mor i Danmark*, bragt i *Rødstrømpebladet*, gennemgik bladgruppen endvidere, hvad de mente, var mødrenes situation. Her argumenteres ligeledes for, at der eksisterede en forestilling om, at en kvinde der havde fået børn, kun tildeltes en identitet gennem moderskabet: “Samtidig fortæller omverdenen hende, at nu er hun mor, ikke længere individ, og dette bliver nødvendigvis også hendes egen opfattelse efterhånden” (Rødstrømpebladet, Flamme, 1972, u.s.). Bladgruppen uddybede, som både Giese og Gulli også var inde på, at de økonomiske forhold i samfundet var med til at forstærke, at den kvindelige identitet gled sammen med moderskabet:

“(…) den situation at man opfatter børn og kvinder, ikke som selvstændige individer, men som indbyrdes afhængige væsener, vil de høje herrer, herunder Socialministeriet, på alle måder søge at fastholde i stedet for at få kvinden ud af den, da den er mere tilfredsstillende økonomisk” (Rødstrømpebladet, Flamme, 1972, u.s.).

Det var, som det kan læses af citatet, derudover bladgruppens overbevisning, at forestillingen om moderskabet desuden blev manifesteret gennem sociallovgivningen, som de mente diskriminerede de kvinder, der arbejdede uden for hjemmet. Her fremhæves det særligt, at der fra lovgivningens side ikke blev gjort noget ved manglende børneinstitutionspladser: *“kilden til undertrykkelse er i dette tilfælde samfundets manglende tilbud af institutioner til 4/5 af Danmarks børn i alderen 0-7 år”* (Rødstrømpebladet, Flamme, 1972, u.s.). Endvidere fremhævede bladgruppen, at deres omgivelser (mænd) ofte pointerede, at institutionspladser skulle: *”være beregnet for mødre der ‘virkelig trængte’ ikke bare for at konerne kunne komme til frisøren eller ud at more sig”* (ibid.). Rødstrømperne mente dermed, at sociallovgivningen, og herudover også dagligdagstale, var med til at eliminere muligheden for en anden kvindeidentitet - udover moderskabet.

Det fremstår umiddelbart entydigt, at rødstrømperne havde en oplevelse af, at det gode moderskab af samfundet blev set som et hjemmegående moderskab. En opfattelse som, ifølge dem, fandtes mange steder i samfundet. I *Derfor Kvindekamp* lagde Giese ligeledes vægt på, at de offentlige institutioner havde en stor del af ansvaret for, at dette lighedstegn mellem kvinder, og en identitet som mor, blev sat. Herunder mente hun, at særligt massemedierne spillede en rolle:

“Massemedierne og især ‘damebladene’ er altid velvillige medvirkere til at give tanken om at kvinder har forsømt deres familier en opblomstring. Anerkendte psykologer hives frem i emnets anledning for med hele deres autoritet at ‘dokumentere’, hvor meget kvinders udearbejde går ud over deres børn” (Giese, 1973, s. 13).

En pointe som rødstrømperne Else Christensen var enig i. I en omtale af en bog der havde undersøgt institutionsbørns psykologiske udvikling, anklagede hun bogen for at være uvidenskabelig. Hun udbyggede med en kritik af pressens omtale af bogen, og nævnte i flæng en række overskrifter, der var med til at give et billede af den forestilling om moderskabet, som rødstrømperne mente, at de var oppe imod:

“‘Børn lider på institutioner’ (Vestkysten), ‘Mødre bliv hjemme hos jeres børn’ (Femina). ‘En

mor bør blive hjemme hos sit barn de første tre år af deres liv. for barnets samspil med hende og den tilknytning, der opstår, betyder noget for hvad det får ud af resten af sit liv' (Søndags BT), 'Børn kan skades for livet i vuggestuen' (Ekstrabladet) osv" (Rødstrømpebladet, 1974 nr. 15, s. 18).

Både Giese og Else mente dermed, at den omkringliggende verden, og medierne, var med til at manipulere kvinder hen imod en bestemt kvindeidentitet, og måde at gøre mor på, i overensstemmelse med moderskabsmyten. Dette udførtes b.la. ved at spille på kvindernes dårlige samvittighed, hvis de afveg for mytens forskrifter. Denne manipulation kan opfattes som, det O'Reilly kalder the gaze of other, hvor kvinden dermed blev udsat for en social kontrol fra omverdenen. I dette tilfælde i form af medierne. En kontrol som fortalte kvinden, at hvis hun *ikke* udførte sit moderskab efter deres forestilling, blev hun opfattet som en dårlig mor. Kvinden blev derfor underlagt mediernes autoritet, som gjorde at hun udførte sit moderskab i uoverensstemmelse med sine egne værdier, og i stedet efter mediernes.

Drude Dahlerup påpegede, at rødstrømperne anså kvindens ansvar for husarbejdet som en del af kvindeundertrykkelsen. De kritiserede dette 'gratisarbejde', som kvinden udførte i hjemmet, og husarbejdet blev således sat i en større sammenhæng omkring kvindeundertrykkelsen (Dahlerup 1, 1998, s. 510-511). Moderskabet blev på den måde også anset som en del af husmoderarbejdet og derfor også en del af selve kvindeundertrykkelsen.

Det var dermed rødstrømpernes opfattelse, at kvinden skulle have lov til at 'holde fri', og blive aflastet *fra* moderskabet.

Moderkærlighed (til salg)

Reklamebranchen var i forlængelse et af de områder, som rødstrømperne mente manipulerede med kvinders oplevelse af, hvordan hendes liv og moderskab burde forme sig.

I *Kvinde kend din krop* pointeres reklamebranchens påvirkning, som trådte i kraft, så snart kvinden havde født: "*Allerede på fødeklivningen bliver du overhældt med reklamer. Billederne fortæller om en drømmeverden i pastelfarver, fyldt med lykkelige børn og voksne (mest mødre)*" (K. Vinder, 1975, s. 161). Reklamerne var ifølge rødstrømperne med til at konstruere et billede af den gode mor vs. den dårlige mor. Hvilket særligt blev hængt op på, at den gode mor købte, og havde de materielle genstande, der ifølge reklamerne var en del af

det 'gode moderskab', og som medbragte lykke. Samtidig var deres billeder af lykkelige og glade mødre med til at illustrere en bestemt version af moderskabet. Netop den nybagte mor der var ovenud lykkelig for endelig at indtræde i sit moderskab, og som på grund af denne lykke osede af overskud og glæde: *"Hvis du køber ditten og datten garanterer reklamerne for at dit barn bliver lykkeligt og at du får succes som mor"* (K. Vinder, 1975, s. 161). En faktor som der, ifølge rødstrømperne, ofte stred imod virkelighedens verden, hvor den første tid med barnet kunne være krævende og udmattende:

"Når du kommer hjem fra fødestedet ser virkeligheden måske ikke så lyserød ud som i reklamen, men så har du fået at vide via reklamerne, hvad det er du skal købe, for at det skal blive lykkeligt (...)" (ibid.).

Rødstrømperne påpegede, at reklamerne solgte deres produkter på løgnagtige præmisser, men samtidig var det med til at reproducere myten om, at kvinden var en dårlig mor, hvis hun ikke hele tiden udstrålede glæde og lykke:

"Det undertrykkende er ikke alene at vi skal købe os fattige i overflødige dimser og betale ågerpriser for papirsbleer. Men også at reklamerne fortæller os at vi er dårlige mødre hvis vi ikke hele tiden smiler og bruger al vores energi på barnet" (ibid.).

På den måde var reklamerne ligeledes en institution, som var med til at fortælle kvinderne, hvordan det rigtige og gode moderskab så ud, og hvis de ikke levede op til, eller følte det samme, var de ikke normale eller gode mødre. Reklamebranchen kan således opfattes som en del af institutionen, der var med til at opretholde intensive mothering, gennem O'Reillys 2. punkt; at mødre skulle have uanede materielle ressourcer og overskud til at praktisere moderskabet (O'Reilly, 2004, s. 6). Ligeledes var disse reklamer med til at reproducere den del af moderskabsmyten, som Rich påpegede, fortalte kvinden, at hun til enhver tid skulle være lykkelig og elske sit barn betingelsesløst (Rich, 1976, s. 23). Dahlerup påpegede, at rødstrømperne fra starten havde kritiseret damebladene for at sælge drømme, og spille på kvinders mindreværdskomplekser (Dahlerup 1, 1998, s. 533). Men det kan yderligere påpeges, at rødstrømperne også mente, at reklamebranchen spillede på kvindernes mindreværdskomplekser som den altopofrende moder.

Moderrollen ligger i kvindens natur

Rich påpeger i sin udlægning af moderskabsmyten, at moderskabet opfattes som en naturlig forlængelse af kvinden. Herunder at moderskabet anses som forbundet til kvindens identitet (O'Reilly 2004:6). Det er således særligt denne antagelse, som følgende afsnit vil tage udgangspunkt i. Herunder både forestillingen om at kvinden var biologisk og naturligt forbundet til moderskabet. Men også at myten var med til at fremmedgøre kvinden fra sin egen krop - blandt andet i forbindelse med graviditet og fødsel.

Flere af rødstrømperne fremhævede det, at moderrollen ansås for at være en naturlig forlængelse af det at være kvinde. En instans der blandt andet kom til udtryk i den måde, kvinderne blev opdraget på, fra de var helt små, og som rødstrømperne fremhævede som en faktor, der skulle forberede kvinden til sin naturlige og fremtidige rolle - moderrollen. Opdragelsen af pigernes fremtidige rolle som moder kom både til udtryk i dyrkelsen af specifikke karaktertræk men også i rent praktisk forstand. Pigerne havde i gennem deres barn- og ungdom haft forskellige aktiviteter, lege eller jobs som pegede i retning af deres fremtidige husmoderrolle. Jf. O'Reilly pegede denne oplæring til moderrollen netop mere på en social og kulturel indlejring af moderskabsrollen, end at det skulle være en naturlig og biologisk forudsætning for kvindens væren.

I *Rødstrømpebladet* kan der i artiklen *Børnetvang*, ses en kritik af hvordan kvinder igennem deres opvækst, i praktisk forstand, blev socialiseret til deres fremtidige rolle som moder. Artiklen, som var skrevet af en anonym rødstrømpe, skitserede, hvordan det først blev anset som naturligt, at små piger skulle lege med dukker. For derefter i teenageårene at føre denne 'familieleg' videre til børnepasning af andres børn. Alle sammen lege eller 'jobs' som skulle forme kvinden til hendes fremtidige rolle som moder:

“Senere i livet har vi mulighed for at uddanne os til hvad som helst, men den store - alt overskyggende forventning til os - er stadig, at vi føder børn, at alle vore 'forstadier' - leg med dukker - babysitting - etc. - efterfølges af, at vi mere eller mindre frivilligt, går ind i 'Moderrollen'” (Rødstrømpebladet, nr. 15, s. 8, 1974).

I og med at kvinder allerede fra barnestadie fik indprentet naturligheden i, at de skulle tage vare på enten en dukke eller naboens børn, indikerede også, at det særligt var et omsorgsgen, der blev stimuleret hos pigebørn. De skulle lære det at knytte sig til et barn, lære at passe,

pleje og opdrage det således at deres funktion som moder allerede var klarlagt, før de stod på fødegangen. Som rødstrømperne ligeledes pointerede det i samme artikel, var de kvinder, der enten ikke ville have børn, eller ikke levede op til de normer, der omkredsede moderskabet, blevet stemplet som “kolde” eller “frigide” (Rødstrømpebladet, nr. 15, s. 8, 1974). Ord som stod i modsætning til det, der knyttedes til selve kvinden og hendes rolle som moder - nemlig blidhed, omsorg og tryghed.

Karaktertræk som rødstrømperne Lisbeth, i et tilbageblik på hendes indtrædelse i rødstrømpebevægelsen, fremhævede som træk hun var blevet tillært gennem både sine forældres opdragelse af hende, men som det omgivende samfund ligeledes havde pålagt hende: “*Jeg var høflig, blid, tilbageholdende, beskedent, stolt og forføngelig (...)*” (Arnfred m.fl., 1974, s. 11). Hun påpegede, at hun egentlig ikke følte, at hendes forældre havde opdraget hende særlig meget anderledes end hendes bror. Men at hun alligevel havde tilegnet sig disse karaktertræk igennem sin opvækst (Arnfred m.fl., 1974, s. 14). En faktor der tyder på, at det ikke blot var familien, men ligeledes samfundets forventning til hende der havde været med til at danne hendes karakter som kvinde.

Det var særligt denne opdragelse og socialisering af kvinderne til både praktisk og psykisk, at kunne udføre den ideelle moderrolle, som blev angrebet i artiklen *Børnetvang*.

Det var et angreb på den naturlighed, der lå i, at selvfølgelig skulle pigerne i fremtiden blive mødre, og at de derfor skulle socialiseres og formes derefter. Som artiklen påpegede, var moderskabet: “*(...) jo næsten den eneste mening med dit liv*” (Rødstrømpebladet, nr. 15, s. 8, 1974). På den måde tegnes der et stringent billede af den kvindelige identitet hvor, der ifølge de normer kvinderne var opvokset med, ikke var mange andre valgmuligheder end at blive mødre, da det jo var deres livsformål og en del af deres natur. En faktor som Rich også pointerer, bevidner om hvor grundfæstet den kulturelle idé om, at moderskabet var en naturlig forlængelse af kvinden, var i den vestlige kultur (O’Reilly, 2004, s. 5).

De to ovennævnte eksempler var med til at illustrere, hvordan de to rødstrømper, ud fra deres synsvinkel, oplevede, at kvindens opdragelse og dannelse blev skabt efter deres fremtidige og naturlige rolle som moder. De påpegede nogle kulturelle og samfundsbærende mekanismer, der var med til at påvirke kvindernes bevidsthed i retning mod moderskabet. Dette var et emne, som i høj grad florerede i den offentlige debat. Særligt én debat var med til at tydeliggøre rødstrømpernes ønske om et opgør med forestillingen om den naturlighed, der lå i kvinders moderskabsrolle. Denne debat gik under navnet Vanggaard-debatten, og

omhandlede, som Suzanne Giese påpeger i sit værk *Moderskab*, den biologiske determinisme, som mange rødstrømper søgte at eliminere (Giese, 2004, s. 254).

Selve debatten havde sit startskud ved, da psykiateren og overlægen Thorkil Vanggaard i 1975 fik udgivet to kronikker i *Politiken* under navnet *Eros og magt*. Heri problematiserede han den kønsstridighed, der særligt fra kvindernes side florerede i perioden. Med udgangspunkt i mytologiske fortællinger om mænd og kvinders funktionsevner i oldtiden, og gennem historien, argumenterede Vanggaard for den kønskomplimentaritet, der, ifølge ham, var definerende for hhv. mandens og kvindens forskellige roller i samfundet. Ifølge Vanggaard var de to køns biologiske forskellighed forudsætning for deres forskellige funktioner, som fungerede i supplement til hinanden:

“[J]eg [vil] snarere sige at mænd og kvinder er væsensforskellige skabninger. Det afspejler sig i den kendsgerning, at gennem historiens forløb og overalt i verdenen har mænd og kvinder haft helt forskellige opgaver og roller tildelt i det overvejende flertal af gøremål i den menneskelige eksistens” (Vanggaard, 14.09.1975, u.s.).

Kort sagt mente Vanggaard, at biologien var den dominerende faktor, der bestemte de to køns placering i samfundet - manden som den biologiske overlegne, der havde kapaciteten til at interagere i offentligheden, og kvinden som den biologiske underlegne der derfor var henvist til hjemmet og opfostring af børnene.

Flere læger og forskere tog afstand fra Vanggaards kronikker, som således, ifølge Suzanne Giese, også udtrykte, at Vanggaards syn på kønnenes biologiske forudbestemthed var fra den gamle skole, og derfor ikke faldt godt i tråd med samtiden i 1970'erne (Giese, 2004, s. 256). Og da slet ikke i rødstrømpernes idesæt. Som de selv pointerede det i deres modsvaret i kronikken *Psykiatri og magtmisbrug* i *Politiken* d. 5 oktober 1975:

“Og når kvinder går til kamp, vælger han ligesom andre konservative elementer den bekvemteste forklaringsmodel: kvindens natur gør hende uegnet til at forlade hjem og børn. Og mod naturen kan ingen kæmpe!” (Bauer, Mette m.fl., 05.10.1975, u.s.).

Rødstrømperne krævede i samme artikel, at Thorkil Vanggaard blev afskediget fra rigshospitalet på baggrund af hans forfalskede og lemfældige dokumentering for kvindens generelle underlegenhed. Men også fordi de mente, at hans position som overlæge og psykiater var farlig i og med, at han med sin magtfulde position skabte *“sandheds- uigendrivelig værdi”* (Bauer, Mette m.fl., 05.10.1975, u.s.). Han var ved sin overlægestilling

en højt placeret repræsentant for hospitals institutionen. Derfor havde han en vis magt og autoritet til, at kunne reproducere og legitimere denne biologisk funderede idé om, at kvindens plads var ved hjem og børn.

På den måde fremstod Thorkil Vanggaard som en ekstrem fortaler for den myte, der forbandt den kvindelige biologiske funktioner med hendes samfundsmæssige placering som husmoder.

Det kan antages, at Vanggaards argumentation for kvindens plads ved hjem og børn, på grund af deres biologiske underlegenhed, var med til at understrege det, som Rich anså for en af de undertrykkende mekanismer ved moderskabsmyten. Netop at kvinden var naturligt forudbestemt til at gøre mor på baggrund af hendes biologi, og derfor ikke kunne sætte sine egne præmisser for hendes liv eller for hendes moderskab - det var allerede fastlagt (O'Reilly, 2004, s. 5). Det var, som Drude Dahlerup benævner det, forestillingen om at kvinden og manden besad forskellige psykiske såvel som fysiske kapaciteter, som legitimerede og fastlagde de to køns forskellige placering i samfundet (Dahlerup 2, 1998, s. 54). Det at rødstrømperne mente, at kvinden siden barnsben var blevet opdraget i retning af moderskabet, bevidner endvidere, at det var en kulturel indlejring frem for en biologisk forudsætning.

Seksualitet & forplantning

Jf. førnævnte afsnit var selve kvindekroppen derfor også et centralt område for debatten omkring hendes moderskabsrolle. Hvor faktorer såsom seksualitet og forplantning ofte blev fremhævet som instanser, der legitimerede forestillingen om kvindens naturlige rolle som moder. En forestilling der fremstår, som en faktor rødstrømperne ønskede at bryde med. Et brud som værket *Kvinde kend din krop*, fra 1975, kan ses som led i.

Værket *Kvinde kend din krop* havde den hensigt at give kvinder en større bevidsthed om egen krop og dens mekanismer. Den skulle særligt fungere som pendant til den mandlige lægevidenskabs lægebøger om kvindekroppen (K. Vinder, 1975, s. 9). Det var herunder forfatterens pointe, at det hovedsageligt var mandlige læger, som havde defineret og undersøgt, hvad der var normalt for kvindekroppen, på trods af at de aldrig fuldt ud ville kunne kende til det at leve i én:

“Næsten alle lægebøger er skrevet af mænd, også dem der behandler kvindesygdomme (...)

Den måde det er fortalt på, bærer tydeligt præg af at det slet ikke er problemer for dem, der har skrevet det, ja, sikkert aldrig bliver det” (ibid.).

Det var derfor på tide, at kvindekroppen blev undersøgt og defineret ud fra et kvindesynspunkt. På den måde var værket i sig selv også et udtryk for, at kvindekroppen blev tilbagetaget og defineret ud fra deres eget synspunkt - i stedet for ud fra mandens. Det var, som rødstrømpeforfatterne bag bogen beskrev det, et forsøg på at give et mere nuanceret, bredt og letforståeligt værk om kvindens biologi og psyke - lige fra diverse sygdomme, henover prævention og graviditet, til voldtægt og porno. *“Brug bogen som hjælp til selvhjælp”* som det markeres i slutningen af værkets introduktion (Ibid.).

Inden for værkets mange emnefelt forekom der således også et udførligt kapitel om forståelsen af den kvindelige seksualitet, som rødstrømperne ligeledes mente før i tiden, havde været negligeret. De påpegede, at seksualitet skulle forstås langt bredere end blot som knyttet til selve den seksuelle akt. Seksualitet var ifølge dem: *“(…) ikke kun noget med fysisk tilfredsstillelse. Seksualitet har betydning for vores kontakt med os selv, med andre mennesker, med det samfund vi lever i”* (K. Vinder, 1975, s. 171).

Det var således også i denne forbindelse, at rødstrømperne kritiserede den dominerende opfattelse af, at kvinders seksualitet ikke kunne forstås uden sammenhængen med forplantning. Reproduktionen blev på den måde sat i lighed med at have samleje med det mandlige køn. I kapitlet fremhævede forfatterne, at det blandt andet var blevet anset som uansvarligt, at unge havde et seksualliv, da de ikke var modne nok til at tage vare på børn og give dem en ordentlig opvækst (K. Vinder, 1975, s. 197). På den måde viste det også, at der var en klar forestilling om, at det biologiske faktum, at man kan få børn ved samleje, var tæt knyttet til selve seksualiteten. Rødstrømperne kortlagde herefter hhv. den kvindelige og mandlige rolle i forplantningen, for at indkredse de mytiske forestillinger der var om seksualitet og forplantning - i henhold til de to køn. For kvinden så hendes forplantning således ud:

“Vi skal først have menstruation og ægløsning; så skal vi have samleje med en mand med penis i skeden; så skal vi føde barnet, amme barnet og passe barnet, indtil det bliver gammelt nok til at klare sig selv. Det er kvindens normale rolle i forplantningen” (K. Vinder, 1975, s. 198).

Det var således rødstrømpernes pointe, at det var en meget lille del af forplantningen, som

indeholdte det seksuelle, men at selve seksualiteten i virkeligheden rakte langt videre end blot forplantningsmekanismen. Men som citatet illustrerer, ansås seksualiteten som forstadiet til at skabe børn - og for kvindens vedkommende en forudsætning for hendes rolle som moder. Kvinden besad på den måde ikke en selvstændig seksuel identitet.

I forhold til mandens rolle i forplantningen fremhævede rødstrømperne det, at mandens funktion blot var at levere sæd, hvorefter han ikke, på samme måde som kvinden, var bundet op på reproduktionen:

“Mandens rolle i forplantningen er at aflevere sin sæd i kvindens skede. Når det er gjort, er han strengt taget ikke nødvendig længere. Ægget og sædcellen bliver til et barn og barnet bliver født uanset om den biologiske far tager del i det der sker” (K. Vinder, 1975, s. 198).

På den måde tegnede rødstrømperne et billede af, at kvindens seksualitet var blevet opfattet som et forstadie til at blive og ‘gøre’ mor, hvor manden blot var knyttet til den seksuelle akt. Jf. O'Reillys begreb om intensive mothering var sammensmeltningen mellem kvindens seksuelle identitet, og hendes rolle som moder, også med til at knytte ansvaret for børnene til kvinden. I modsætning til manden der kun var pålagt at fuldføre den seksuelle akt (O'Reilly, 2004, s. 6).

Mandens orgasme, og dertilhørende udløsning, fremstod ligeledes som central for mandens seksualitet - men også i forplantningsakten. Manden fik ved sin orgasme udløsning, som var det, der skabte selve forplantningen. Men som rødstrømperne pointerede, var den kvindelige orgasme ikke noget, der var taget højde for i forståelsen af den kvindelige seksualitet, og var netop en faktor som, modsat mandens orgasme, ikke havde indflydelse på forplantningen:

“Umiddelbart er seksualitet og forplantning derfor tættere knyttet sammen for manden end for kvinden, manden er nødt til at få udløsning for at ægget kan blive befrugtet, kvindens orgasme er næsten uden betydning for forplantningen” (K. Vinder, 1975, s. 199).

Som citatet udpensler, viste det, at mandens seksualitet, på grund af sin udløsende funktion, hang mere sammen med forplantningen end kvindens seksualitet. I det hendes orgasme netop ikke havde betydning for forplantningen. Forestillingen om at seksualitet og forplantning var sammenbundet for kvinden, fremstod derfor i værket, som en myte der var defineret ud fra mandens seksuelle præmisser. Den kulturelle forståelse af den kvindelige seksualitet blev på den måde, ifølge *Kvinde kend din krop*, defineret af den patriarkalske institution, hvor den kvindelige seksualitet indskrænkes til at omhandle forplantning og tilhørende udførelse af

moderskab.

Lynn Walter pointerede, at den seksuelle frigørelse var i gang i 1970'erne, hvor en adskillelse mellem sex og kærlighed fandt rum (Walter, 2004, s. 267). Dog var det, ifølge rødstrømperne, en seksuel frigørelse der var sket på mandens præmisser fremfor deres egne. *Kvinde kend din krops* udlægning af kvindens seksualitet kan derfor også ses som et udtryk for at skabe en kvindelig seksuel identitet afskåret *fra* hendes forplantnings- og moderrolle. Den opfattelse at kvindens seksuelle identitet hang sammen med hendes udførelse af moderrollen, var et af de punkter, som både Rich og O'Reilly påpegede var en del af den undertrykkelse, der forekom i moderskabsmyten. Nemlig at kvindens seksualitet indebar, at hun forplantede sig, og derefter var 'hængt op på' sin reproduktion, hvilket ikke i samme grad var gældende for manden.

Graviditet & fødsel

Selve graviditeten og fødslen fremstilles af rødstrømperne som biologiske kvindelige funktioner, der var underlagt omverdenens forestilling om, hvordan det både skulle praktiseres og føles. Forestillinger som kan henvise til den moderskabsmyte, som særligt O'Reilly fremhævede, var med til at kaste skygge over deres egne erfaringer og oplevelser.

Flere af rødstrømpekilderne berettede om, at de følte sig fremmedgjorte fra deres egen krop - både under graviditeten og under fødslen. En faktor som, blandt andet *Jordmorpjecen* fremhæver, var på grund af den behandling, som de gravide eller fødende blev mødt med på hospitalet. Kvinderne blev ofte sat udenfor indflydelse, mens lægerne dominerede slagets gang, og ikke satte kvinderne ind i, hvad der foregik. Ifølge rødstrømperne resulterede dette således i: "(...) *at selv over for en så naturlig kvindeproces, som dette at føde et barn, er vi bange, usikre og komplet fremmedgjorte*" (pjecegruppe, 1976, s. 37). De mente, at lægerne og specialisterne tog oplevelsen af graviditet og fødsel fra kvinderne, hvor de ikke havde mulighed for at gennemleve processen på en mere positiv måde og på deres egne præmisser. Som de selv pointerede det: "*Specialisterne har derfor mulighed for at tage fødslen fra kvinderne og lade kvinderne føde på fagfolkenes (mekaniserede) betingelser*" (Ibid.). Gravide og fødende kvinder var således mere anset som patienter (eller objekter), der skulle 'kureres' end som selvbestemmende og følende individer.

Kirsten var en af de rødstrømper, som i sin beretning *Omstændigheder*, fra antologien *Kvinder og kvindebevægelse*, fortalte, om den måde omverdenen overrumplede hendes subjektive følelse og oplevelse af at være gravid:

“Ved den sidste lægeundersøgelse forklarede jeg forsigtigt lægen mit ændrede forhold til, nå ja - mig selv. ‘Statistisk er der altid mere drøn på anden gang. Vi kan jo ikke gi’ Dem noget stabiliserende af hensyn til barnet. Men bliver det helt galt, må vi jo lade Dem indlægge’. Det var alligevel ikke DET jeg mente” (Arnfred m.fl., 1974, s. 63).

Som citatet viser, talte Kirsten og hendes læge forbi hinanden: Kirsten søgte at få afklaret, og en større forståelse for, hvad der skete med hendes krop og psyke som gravid. Lægen behandlede hendes følelser som et sygdomsproblem, der enten skulle løses med piller eller indlæggelse. Hun forklarede, hvorledes hun følte sig ubehageligt tilpas i sin graviditet, og hvordan den påvirkede hende. Hun søgte en forklaring og en forståelse fra lægens side, men følte, at lægen behandlede hende som alle mulige andre sygdomsramte patienter. *“Det var alligevel ikke DET jeg mente”*, som hun markerede det (Arnfred m.fl., 1974, s. 63). På den måde illustrerer citatet også, hvordan graviditet blev opfattet som et isoleret fænomen, som ligesom alle mulige andre sygdomme krævede behandling og ikke oplysning eller forståelse - en instans der således overlod Kirsten alene, og uden forståelse for hvad hun gennemgik.

Et lignende eksempel fremgik i *Rødstrømpebladet*, i artiklen *Fødsel*, hvor en rødstrømpe skrev et digt om sin fødsel. Igennem digtet berettede kvinden om, hvordan hun blev udeladt, for hvad der foregik under hendes fødsel, og hendes frustration over ikke at have nogen bevidsthed om hvad der skete med hendes krop:

“ja pres - pres - et stik - hovedet - vi klipper - maske - nej jeg vil ikke - maske tvang - ve - pres - ve - pres - er det mig de snakker om - er det mit barn der er ved at komme - hvorfor snakker de ikke til mig - hold mig i hånden - nej ikke masken (...)” (Rødstrømpebladet, nr. 15, 1974, s. 7).

Som citatet viser, var kvinden sat uden for indflydelse, for hvad der foregik - både inde i hendes krop og i omgivelserne omkring hende. Hun var overladt til sig selv, mens hun passivt oplevede, hvordan lægerne løb om hendes krop, men ikke informerede hende om, hvad der foregik, men blot gav hende bedøvelse, og talte hen over hovedet på hende. En instans der var med til at indikere, at kvinden under sin egen fødsel også var sat udenfor indflydelse. Hun så passivt til, mens lægerne gjorde, hvad de mente, var bedst for fødselens fremgang. I forhold

til O'Reillys teoretiske udlægning kan der argumenteres for, at institutionen overrumplede kvindernes subjektive oplevelse af deres graviditet og fødsel. Både Kirsten og kvinden på fødestuen fremstod uvidende over, hvad hospitalsinstitutionen gjorde, og de var samtidig frustreret over ikke at vide, hvad der skete med deres krop. Det fremstår i deres beskrivelse af situationerne, som om de mere blev behandlet som objekter, der skulle 'fikses'.

Ligeledes fremgik det af digtet, at det blev forventet af kvinden, at hun skulle bevare roen, forblive fattet og ikke blive hysterisk. Dette på trods af den belastning og smerte hun blev udsat for under fødslen:

“ringe - ringe - nej - kvinder er stærke - naturlig fødsel - du er kun et nummer i rækken - en ud af millioner, der føder i dette øjeblik - træk vejret langsomt - slap af - panik - hysteri - ikke ringe - ha - ha - nu skal i høre om hende den komplet hysteriske på stue 3 - ja nogen klarer det bedre end andre hvad - ha - ha” (Rødstrømpebladet, nr. 14, 1973, s. 7).

På trods af at hun havde lyst til at åbne op for sin angst og panik, undertrykte hun det. Hun ville ikke fremstå hysterisk foran lægerne, da det at føde jo var en naturlighed. Millioner af kvinder fødte lige nøjagtig som hende uden at opføre sig hysterisk. Som O'Reilly påpegede, var det særligt også den generelle omverden, som var med til at styre kvinder til at udføre moderskabsmyten, i form af det hun kalder the gaze of others. Pointen er her, at der blev påført en social kontrol, der var med til at diktere kvinden i retningen af den rigtige måde at føle og praktisere moderskabet på. En faktor der kan sættes i lighed med kvinden på fødestuen, hvor hun forsøgte at reagere efter normen under sin fødsel for at undgå lægernes fordømmelse. En kontrol der dikterede, at hvis hun reagerede uhæmmet eller ukontrolleret, ville de opfatte hende som svag eller unormal i og med, at hun ikke kunne klare det mest 'naturlige' for en kvinde - at føde børn.

På den måde var læge institutionens, både videnskæssige og social kontrollerende, magt over de to kvinders krop og oplevelser, med til at skyggelægge kvindernes følelsesmæssige erfaringer ved situationen som kommende mødre. Dahlerup har påpeget, at rødstrømperne kritiserede, at lægerne og jordemødrene havde overtaget fødslerne ved at kræve, at alle fødsler skulle foregå på hospitalet under deres bevågenhed. Det var herunder særligt tanken om, at kvinders fødsel og graviditet blev behandlet som enhver anden sygdom, som rødstrømperne satte sig op i mod. De ville have kvindens graviditet og fødsel tilbage. Herunder igen et udtryk for rødstrømpernes ønske om at få bestemmelsen over egen krop tilbage (Dahlerup 1, 1998, s. 525). En faktor som på den måde også kan ses som udtryk for,

at kvinderne ville tilbagetage deres oplevelse ved moderskab - det skulle foregå efter deres præmisser og ikke institutionens.

Efter fødsel

Ligesom graviditet og fødsel var underlagt bestemte normer om kvindens funktionsevne som kommende mor, var der ligeledes bestemte forestillinger om, hvordan kvinden skulle føle, reagere og handle som nybagt mor. Som det beskrives i *Kvinde kend din krop*:

“Det er ikke så nemt, som myten fortæller, at blive mor. Der forventes nogle ganske bestemte ting af dig, bl.a.:

- *at du er meget lykkelig (det ville være “unaturligt” andet),*
- *at du kan klare at vaske, made, pusle, gøre rent, lave mad og meget andet uden at kny (millioner har prøvet det før dig, ikke?),*
- *at du synes det er sagen, at gå alene derhjemme med et spædbarn (du har jo din frihed, masser af tid, ikke?)*
- *at det ligger bedre for dig end din mand at passe barnet (du har jo født det)”* (K. Vinder, 1975, s. 156).

Rødstrømperne opsummerede her nogle bestemte normer for, hvad omverdenen forventede, at det at blive mor betød. En faktor som stod i kontrast til, hvordan nogle rødstrømper selv havde det med deres egen nye moderrolle.

Et eksempel kan fremhæves fra det førnævnte digt *Fødsel* fra *Rødstrømpebladet*, hvor en rødstrømpe berettede om de tanker og følelser, hun fik, lige da barnet kom til verden:

“(...) er barnet kommet - hvilket barn - jeg har ikke fået noget barn - tag det væk jeg vil sove - har jeg ingen moderfølelse ? hvad er det - jeg venter på det øjeblik da jeg gennemrisles af følelsen af at have fået et barn at det er mit at jeg selv fødte det - er jeg unormal er jeg ikke mor (...)” (Rødstrømpebladet, nr. 15, 1974, s. 7).

Implicit i citatet fremgår det, at kvinden var underlagt en bestemt forventning om, at hun skulle føle en ovenud lykke over at have fået barnet. Hun berettede i stedet, at hun var bange for at være ‘unormal’ i og med, at hun reagerede med afmagt og manglende overskud i modsætning til samfundets forventning. Det fremstår som om, at det forventedes, at hun med det samme skulle føle den såkaldte ‘moderfølelse’. Herunder lykke og hengivenhed overfor

sit nyfødte barn. Som det påpeges i *Kvinde kend din krop*, ansås det for at være decideret 'unaturligt' ikke at føle denne lykke.

En lignende beretning ses i den tidligere nævnte beretning *Omstændigheder*, fra antologien *Kvinder og kvindebevægelse*, skrevet af rødstrømpen Kirsten. Hun berettede om, hvordan hun både før og efter fødslen følte sig fanget i hjemmet, og hvordan hendes hverdag som hjemmegående husmoder fremstod nærmest kvælende for hende: "*jeg er fanget i en fælde, og jeg må fortælle nogen, at jeg er ulykkelig. Jeg bliver magtesløs. Jeg er underlagt andres initiativ*" (Arnfred m.fl., 1974, s. 64).

Det fremgår, at Kirsten mente at hendes rolle som hjemmegående mor, der passede hjem og børn, ikke var på hendes eget initiativ. Kirsten berettede ikke direkte, hvem det var, der pålagde hende denne pligt. Det kan formodes, at det var hendes mand, som hun var underlagt, men det kunne også hentyde til, at det var et initiativ, som fra omgivelsernes side var blevet pålagt hende. Et fremmed initiativ som hun i alle henseender følte sig magtesløs overfor, og som netop ikke gav hende lykke. Den lykke som O'Reillys begreb intensive mothering blandt andet dikterede hende til at føle som mor. Det kan i løbet af beretningen fornemmes at hendes manglende lyst til at være hjemme med børn og husarbejde, gav udslag i en følelse af frustration:

"Pludselig er jeg hjemmegående, initiativerne er langsomt og stille sivet fra mig (...)

Nu venter jeg på, at han skal komme hjem.

Utilfreds, rasende, røvrendt, udnyttet, udtværet, tudende, krævende, magtesløs, slave.

Jeg siger, det er kærligheden, der gør alle de ting ved mig.

Det var præmisserne jeg blev gravid på" (Arnfred m.fl., 1974, s. 64).

Som det fremgår af citatet, var hun låst fast i hjemmet, og ventede på, at hendes mand skulle komme hjem. En instans som fik hende til at reagere i frustration over hendes tilværelse, men som hun afblæste til at være en del af den kærlighed som, det må formodes at hun fik fortalt, det hjemmegående moderskab skulle give. Særligt de ret så aggressive ordvalg; slave, røvrendt, rasende, tudende og udtværet er med til at understrege hendes foragt og frustration over hendes situation. Det forekommer derfor også som en kontrast til den dikterede moderskabsmyte, der ifølge Richs udlægning, påpegede at kvindens identitet blev fuldbyrdet ved at indgå i moderskabet (Rich, 1976, s. 11).

På den måde er Kirstens beretning med til at illustrere et paradoks mellem, hvordan hun selv

følte og oplevede sin situation som nybagt mor, overfor det som der blev forventet af hende. Kirsten følte afmagt ved at være underlagt andres initiativer. Herunder den moderskabsmyte som, O'Reilly påpeger, fortæller, at det er hende som har ansvaret, og som fungerer bedst som den, der skal tage sig af børn og hjem. Det fremstår, at Kirsten følte sig fastbundet til sin husmoderrolle i hjemmet, og ikke følte denne lyksalighed, som O'Reillys begreb intensive mothering indikerer, at nybagte mødre *burde* føle. Det var defineret som normen, men som Kirstens udtrykte det, stemte det ikke overens med hendes personlige oplevelser og erfaringer. Dette er ligeledes et område, som flere kilder fremhævede som en problematik ved deres forhold til moderskabet. Det kan ligeledes henstilles til Richs personlige oplevelse af, at være splittet mellem sin egen ambivalente erfaring af moderskabet overfor den lykke og kærlighed som samfundet forventede af hende (Rich, 1976, s. 23). Dette aspekt er dog ikke noget, som vi har stødt på i den øvrige forskningslitteratur omkring rødstrømpebevægelsen.

Delkonklusion

Rødstrømpernes kritik af moderskabet, foregik på to niveauer.

For det første førte de en kritik af moderskabet på et institutionelt niveau, der særligt kom til udtryk i en kritik af kernefamilien. Rødstrømperne mente, at kernefamilien var med til at opretholde de traditionelle kønsroller, der dermed fastlåste kvinden i hendes husmoderrolle. Det der blev betragtet, som kvindens primære 'arbejde' var i hjemmet og ved børnene. Rødstrømperne mente at kvindens placering og arbejdsplads i hjemmet, særligt blev opretholdt af de patriarkalske og kapitalistiske samfunds strukturer, som fik profit af kvindens 'gratis' arbejde i hjemmet. For det andet gik rødstrømpernes kritik af moderskabet på forestillingen om, at moderrollen lå i kvindens natur. Rødstrømperne satte sig op imod den biologiske deterministiske opfattelse, der hed sig, at kvinden på grund af sin biologi var forudbestemt til at være ved hus og hjem. En faktor der også gav udslag i blandt andet den gængse opfattelse af, at kvindens seksualitet var forbundet med hendes forplantning og rolle som moder. Derfor fik kvinden ofte det fulde ansvar for barnet, men fik dog ikke definitionsret over hverken moderskab eller egen krop. Rødstrømperne kritiserede således at moderskabsmyten udelukkede andre kvindeidentiteter end moderrollen.

Alternativt moderskab

I det foregående er rødstrømpernes kritik af moderskabet blevet analyseret. Herunder kritik af de bagvedliggende strukturer der danner grundlaget for moderskabsmyten - den dominerende forestilling om hvordan moderskabet skulle udføres - og de institutioner moderskabsmyten bliver videreført af. Som alternativ til moderskabsmyten, gjorde rødstrømperne en række forsøg på, at skabe en ny og kvindefrigørende måde at tænke det at få børn på og måden at gøre moderskabet på.

For det første udsprang en række forsøg på at skabe alternative rammer for moderskabet og igangsætte en omfordeling af omsorgsopgaven omkring opfostringen af børn. For det andet skulle moderskabet i højere grad være frivilligt, og den reaktionære myte om den naturlige moder skulle nedbrydes. Ifølge Rich og O'Reilly kan der ved et forsøg på dekonstruktion af de dominerende forestillinger om moderskabet, åbnes op for kontranarrativer. Det er med dette som udgangspunkt, at der i det følgende afsnit vil være fokus på hvilke idealer og alternative former for moderskab, rødstrømperne forsøgte at opstille. Rødstrømperne havde givetvis flere kontranarrativer end præsenteret her, men følgende fremstår som centralt i forhold til bruddet med moderskabsmyten.

Rødstrømpernes teori

Rødstrømpernes havde som udgangspunkt nogle personlige oplevelser af uretfærdighed og undertrykkelse, som var med til at accelerere bevægelsen. Men for nogle rødstrømper var det også et teoretisk grundlag, der gjorde dem bevidste om, hvad disse oplevelser bundede i.

Lisbeth beskrev i *kvinder og kvindebevægelse* hendes første møde med forståelsen for hendes situation:

“I sommerferien 69 læste jeg Marx og Simone de Beauvoir; de gjorde begge indtryk på mig; nu havde jeg ligesom fået noget at kalde årsagerne til mine frustrationer: det kapitalistiske patriarkalske samfund” (Arnfred m.fl., 1974, s. 12).

Dette var et teoretisk udgangspunkt for forståelsen af kvindernes undertrykkelse i samfundet. Suzanne Giese beskrev desuden i sit værk *Moderskab*, hvordan den tidlige

rødstrømpebevægelses kritik af moderskabet trak på en række feministisk teoretiske værker heriblandt den radikale Shulamith Firestones: *The dialectic of sex* (1970). Hvorefter Firestone, groft sagt, fremstillede moderskabet som et led i den institutionelle undertrykkelse af kvinden i patriarkatet. Hun anså sågar den kvindelige biologi, som decideret reaktionær, og mente, at kvindefrigørelsen gik hånd i hånd med en frasigelse af moderskabet til fordel for f.eks. reagensglasbørn (Giese, 2004, s. 248).

Det teoretiske grundlag blev til tider fremstillet som grundlag for rødstrømpernes kritik. Eksempelvis i artiklen *Familien* fra *Rødstrømpebladet* hvor Brita Gulli argumenterer for problemet ved kernefamilien med inddragelse af et citat fra Firestone: “*Shulamith Firestone: ‘At kvinder lever for kærlighed og mænd for arbejde er en banalitet’. Vi bør analysere, hvad der ligger i denne banalitet*” (Rødstrømpebladet, nr. 14, 1973, s. 14). Brita Gulli argumenterede herfra for, at kvinden skulle frigøre sig fra den traditionelle moderrolle, som kernefamilien bød hende. Firestones teori havde på den måde en betydning for nogle af rødstrømpernes syn på kvindefrigørelsen og herunder også frigørelsen fra moderskabet. Et af de mere ekstreme eksempler forekom på forsiden af *Rødstrømpebladet* nr. 15, hvor et billede af et kvindeskellet med et babyskellet inde i maven prydede hele forsideillustrationen. Med et dertilhørende citat fra Firestone: “*‘Artens reproduktion kostede kvinderne dyrt, ikke blot følelsesmæssigt, psykologisk, kulturelt, men også i fysisk henseende! - ‘Shulamith Firestone’*” (Rødstrømpebladet, nr. 15, 1974, forsiden).

Firestone bidrog således til formuleringen af et kontranarrativ til moderskabsmyten ved i yderste grad at lægge op til en frasigelse af moderskabet, for at kvinden kunne ligestille sig med manden. Som Dahlerup ligeledes påpeger, kunne det ligne at nogle af rødstrømperne i deres bestræbelse for at undgå den reaktionære moderrolle, kom til at gøre det med mandens identitet som forbillede (Dahlerup 2, 1998, s. 71).

Alternativ familie & moderskab

Rødstrømperne forsøgte at frigøre kvinden fra det undertrykkende moderskab, som de mente, samfundet gennem dets institutioner forsøgte at fastholde hende i. Det skete bl.a. ved i praksis at implementere alternative samlivsformer.

Britta Gulli beskrev i artiklen *Familien* hvad problemet med kernefamilien var, men samtidig hvad potentielle løsninger kunne være. Generelt omfattede det at demokratisere familien, så

kvinden blev frigjort og ligestillet med manden. Hertil opstillede Gulli fem forudsætninger for, at dette kunne lade sig gøre:

- “1. Økonomisk uafhængighed af mænd.
2. Ophævelse af arbejdsdelingen mellem mænd og kvinder.
3. Kontrol over reproduktionen - dvs. reelle valgmuligheder angående børnefødsler - og seksualiteten adskilt fra reproduktionen.
4. Ophævelse af seksuel undertrykkelse. Kvinderne må blive kønssubjekter.
5. En tilsvarende udradning af alle myter om kvinder, de spærrer også for handlingsalternativerne” (Rødstrømpebladet, nr. 14, 1973, s. 13).

Specielt i punkt tre spillede Britta Gullis perspektiv på moderskabet ind, da hun opstillede kvindens kontrol over reproduktionen som essentiel, hvilket netop understreger, at særligt moderrollen spændte ben for ligestillingen inden for kernefamilien. Suzanne Giese var af lignende overbevisning, og argumenterede i *Derfor Kvindekamp* for, at et delt forældreskab kunne implementeres, og at faderskabet generelt burde fylde mere for mænd. Som hun beskrev det:

“De bør derfor få chancen for at blive følsomme, varme, funktionelle fædre, osse for deres egen skyld” og udbyggede “hvis ikke kvinder skal komme til at hade moderskabet, må samfundets ansvar for børnene øges og mændene trækkes tilbage til familien” (Giese, 1973, s. 10).

Suzanne Giese øjnede altså muligheden for en mere frigørende kernefamilie, hvis fædre fik del i omsorgsopgaven.

Men ifølge Britta Gulli var alternative samlivsformer også en mulighed, og hun mente, at de skulle sidestilles med kernefamilien. Netop for at kunne modarbejde den arbejdsdeling, hun mente, lå i kernefamilien. Moderskabsmyten som dominerede i kernefamilien, kunne således, potentielt brydes i alternative boformer. For Britta Gulli var det essentielt, at der blev opstillet et krav om boforhold, der passede til homoseksuelle par, enlige med børn, og at flere par af forskellige kombinationer kunne bo sammen. Hun omtalte kollektivet som en mulighed, der gjorde kvindefrigørelsen lettere for mødre, da andre i kollektivet kunne aflaste hende ved børnepasning (Rødstrømpebladet, nr. 14, 1973, s. 15).

I artiklen *Familiens død - Kvindens Brød*, fra *Rødstrømpebladet* beskriver en rødstrømpe, hvordan hun ligeledes mente, at kvindefrigørelsen var betinget af frigørelsen fra kernefamilien. En løsning kunne således være kvindekollektiver, hvor kvinder derigennem kunne lære at leve sammen og lære at forstå hinanden. Derudover mente rødstrømpen, at denne alternative samlivsform gav kvindernes børn en mulighed for en opdragelse fri for de traditionelle familieroller: “så de [børnene] undgår sociale kontrolmekanismer og at lade sig styre af overfladeritualer” (*Rødstrømpebladet*, nr. 14, 1973, s. 5). Det var dermed også en pointe, at dette kontranarrativ - kvindekollektivet som samlivsform - skulle implementeres i den næste generation. Det gav således anledning til en kulturel forandring, som O’Reilly påpeger kan ske gennem kontranarrativer, og herunder praktiseringen af et alternativ moderskab (O’Reilly, 2004, s. 9-10).

Alternative samlivsformer der kun blev udgjort af kvinder, blev for alvor afprøvet, i de kvindelejlige rødstrømperne etablerede på Femø fra 1971. På Femø-lejrene blev moderskabet centrum for debat, da flere mødre medbragte deres børn på lejrene. Som udgangspunkt var Femølejlige for alle kvinder - også dem med børn. Men det viste sig, at det ikke var helt uproblematisk at forene frigørelsesprojektet med de tilstedeværende børn, hvis børnene forhindrede kvinderne i at deltage i lejrens møder og aktiviteter. Som det blev beskrevet i *Jordmorpjecen*, ville man på Femø-lejligen ligesom i kollektiverne: “(...) afskaffe børnenes afhængighed af deres mødre, så alle fik samme muligheder for at deltage i møder og lejrens øvrige liv” (Pjecegruppen, 1976, s. 27).

Men der var ikke etableret nogen velorganiseret børnepasning, da den første lejre blev afholdt og det løse ideal om fælles ansvar for børnene, forløb ikke gnidningsfrit:

“Når et barn græd, kom 30 mødre og forsøgte at trøste. Barnet blev bange og græd endnu højere efter sin mor, som jo var det eneste kendte ansigt i lejren. Vores forsøg på at aflaste mødrene gjorde, at børnene hang endnu mere på dem” (ibid.).

Det beskrives her, at rødstrømperne forsøgte at skabe et frigørende rum og et alternativt moderskab ved, gennem fælles børnepasning på lejrene, at fratage mødrene rollen som den primære omsorgsperson for deres børn. Hvilket kan betragtes som et opgør med et centralt element af intensive mothering. Men problemet var især som beskrevet i *Jordmorpjecen*, at de rødstrømper der primært stod bag organiseringen af børnepasningen, ikke selv var mødre. De forsøgte dermed at opstille et ideal på et uvidende grundlag:

“I vores barnløse idealisme og naivitet havde vi forestillet os, at børnene uden videre kunne indgå i alle aktiviteter, når blot vi voksne var indstillet på det. Børnenes reaktion havde vi ikke tænkt på. Så kiggede vi os om i gruppen og opdagede, at ingen af os havde børn (...) Og det havde vi ikke tænkt på - heller ikke det” (pjecegruppen, 1976, s. 28).

Femø-lejrens forsøg på at fritage mødrene fra børnepasningen var dermed ikke uden problemer. Blandt andet fordi de kun havde haft mødrenes løsrivelse for øje og glemt at medtænke børnenes tilknytning til deres mødre. Først da Femø-lejren fik arrangeret en samlet og bedre organiseret børnepasning med faste ‘børnepassere’, blev børnene ifølge rødstrømperne mere trygge. Nogle rødstrømper prøvede endvidere at integrere børnene i mødekulturen og, som pjecegruppen pointerer: *“når teltgruppen i øvrigt fungerede godt, fungerede dette også”* (ibid.). Det fremgår dog af *Jordmorpjecen*, at man valgte at begrænse antallet af børn på lejren, hvilket tyder på, at børn fortsat er blevet betragtet som noget, der til dels var i vejen.

Som en del af rødstrømpernes opgør med kvindeundertrykkelsen i samfundet - og herunder den dominerende moderskabsmyte - eksperimenterede, og debatterede rødstrømperne altså forskellige alternativer til moderskabet i kernefamilien. Rødstrømperen Gulli argumenterede for, at kvindens frigørelse potentielt godt kunne finde sted inden for kernefamilien, hvis den blev omdefineret på en række punkter. Men også at en anden løsning kunne være alternative samlivsformer for kvinder med børn. En pointe er dog, at fokus i høj grad var på kvindernes behov og ikke i samme grad på deres børns. Børneopdragelse kom mere eller mindre kun i fokus, når det handlede om, at den kunne lede til en samfundsforandring. Herunder at der igennem den alternative samlivsform og børneopdragelse kunne skabes en ny generation, der løsrev sig fra traditionelle familieformer.

Tankegangen lægger sig op af O’Reillys idé om, at en kontranarrativ gøren mor og feministisk opdragelse kan skabe kulturel og social forandring. Dog viser erindringerne fra Femølejrene, at et manglende fokus på børnene var med til at skabe problemer i praksis.

Frivilligt Moderskab

Et yderligere kontranarrativ til moderskabsmyten som rødstrømperne opstillede, lå i kravet om frihed til at vælge moderskabet fra. Rødstrømperne anså som nævnt, at der i moderskabsmyten var skabt en sammenhæng mellem kvindens seksualitet og forplantning. Derfor anså rødstrømperne det som nødvendigt at adskille disse to instanser for at skabe en kvindeidentitet som et seksuelt væsen, der var uafhængig af forplantning og moderskab. Rødstrømpernes mente blandt andet, at et konkret og politiske bud på hvordan kvinders skulle få mulighed for at fravælge moderskab, var ved fri prævention og abort.

Rødstrømperne opfattede muligheden for prævention og abort som en vigtig faktor i forhold til at vinde kvindens ret til egen krop, og herunder også seksualitet, tilbage fra patriarkatet. Derfor var prævention- og abortrådgivning også udførligt omtalt og diskuteret i *Kvinde kend din krop*. Ved at bruge prævention kunne kvinder udelukke (mere eller mindre) graviditet, så fokus i stedet kunne være på seksualiteten. Herunder var det vigtigt for rødstrømperne, at kvinden skulle blive bevidst om hendes seksuelle behov og dermed bevidst om hendes behov for prævention:

“Vi må insistere på selv at definere vores seksuelle behov og hvis vi ønsker at have samleje med en mand, hvor han får udløsning i skeden, så må vi have en sikker og uskadelig prævention” (Vinder, 1975, s. 200).

Let tilgængelig og sikker præventionen var således et middel til at adskille seksualiteten og forplantningen og på den måde gøre moderskabet til et frit valg. Men rødstrømperne påpegede dog, at prævention ikke alene var forudsætning for, at kvinder kunne frigøre sig seksuelt og fra moderskabet. Som det beskrives i *Kvinde kend din krop*:

“(…) vi vil have problemer med prævention og lide under indre og ydre pres, indtil vi er tilstrækkelig mange, som er glade og trygge ved os selv, og véd, hvad vi har lyst til. - Først da kan vi begynde at betragte prævention som en selvfølge og naturlig del af samlejet” (Vinder, 1975, s. 86).

Rødstrømperne bag *kvinde kend din krop* pegede således på, at kvinder var udsat for flere

former for pres, der var med til at gøre kvinder usikre på deres seksualitet og lyst, og som gjorde at valget af prævention ikke følte som en 'naturlighed'. Det kan argumenteres for, at moderskabsmyten ligger latent i det, som rødstrømperne her beskriver som et 'indre og ydre pres'. Det var netop en af rødstrømpernes pointer, at kvinder var så vant til at forstå deres egen seksualitet ud fra patriarkatets og mandens behov, at de ikke havde kontakt til deres egne behov. Ifølge Rich kan dette hænge sammen med det luder/madonna kompleks, der bl.a. ligger i moderskabsmyten, og som tabuiserer en eksplicit kvindelig seksualitet (Rich, 1976, s. 43).

I led med generobringen af kroppen blev kampen for den frie abort ligeledes central indenfor bevægelsen. I denne kamp lå der også et tydeligt krav om, at kvinden skulle have lov til at bestemme over sin egen krop – og herunder reproduktionen. Den frie abort var endvidere en helt central problemstilling i den offentlige ligestillingsdebat, og blev derfor et symbol på at kvindens krop, og herunder moderskabet, var en politisk kampplads. I værket *Med søsterlig hilsen* lagde rødstrømperne under overskriften *Opfordring til selvhjælp* et fokus på kvindens juridiske rettigheder til abort, som på daværende tidspunkt var begrænset, og gjorde samtidig deres politiske holdning til sagen tydelig:

“Hvis de gamle mænd, der styrer samfundet, havde sørget for ordentlige muligheder for at få børn passet på en god måde, havde det ikke været en så stor betydning for en ung kvinde at få et barn. Men som forholdene er, er det meget svært, selvom nogle alligevel klarer det.

Gratis svangerskabsforebyggelse

Fri abort

Gratis dagplejehinstitutioner til alle børn” (Bisgaard m.fl., 1971, s. 44).

Rødstrømperne gjorde her moderskabet politisk. De lagde op til, at der var nye måder at være kvinde på, som de mente, at samfundet skulle give plads til, og forsøgte på den måde at skabe et kontranarrativ, hvor kvindens primære opgave ikke var at passe sine børn. Endvidere gav rødstrømperne, med deres tre krav, nogle tydelige politiske bud på alternativer til moderskabet. De oplyste desuden om muligheden for abort i udlandet, hvis kvinden blev nægtet abort i Danmark (Bisgaard m.fl., 1971, s. 44).

Den frie abort blev dog vedtaget i 1973, hvilket gav kvinder mulighed for at fravælge moderskabet, selvom 'uheldet' havde været ude. Rødstrømperne Bente skrev i en artikel i *Rødstrømpebladet* om hendes erfaring med abort. Hun havde fået foretaget to aborter, fordi

hun ikke ønskede at påtage sig moderrollen, på trods af at hun godt kunne lide børn. Derudover skrev hun, at hun samtidig ikke ønskede at bruge p-piller. Hun pointerede desuden at den lovlige abort, ikke var løsningen på problemet, men at det åbnede op for muligheden for at fokusere på de egentlige problemer:

“Forholdet til seksualitet, til at få børn eller lade være, modernmyter og børnetvang. Forholdet til os selv og vores krop (...) Det er væsentligt at disse forhold er klargjorte, ikke mindst for den enkelte kvinde. Og det [skal være] inden hun kommer i den situation, at skulle tage stilling til om hun vil være mor eller ej. Det ville forhindre mange konflikter og frigøre os fra mangt og mange” (Rødstrømpebladet, nr. 14, 1973, s. 16-17).

Bente mente dermed, at samfundet stadig lagde bånd på kvinden, på trods af at det praktisk og juridisk, på dette tidspunkt, var muligt at få foretaget en abort. Bentes pointe var da, at den formelle ret ikke var nok til, at kvinden uafhængigt kunne tage stilling til at vælge moderskabet til eller fra.

Et andet centralt element i kampen for det frivillige moderskab var desuden et opgør med kvinders fremmedgørelse fra den gravide krop, som ifølge rødstrømperne var et udtryk for patriarkatets og modernmytens institutionelle kontrol over kvinder. Derfor lagde f.eks. *kvinde kend din krop* stor vægt på at bryde med kvinders uvidenhed omkring graviditet. Værket gennemgik derfor i tre kapitler slavisk graviditet, fødsel og efterfødslen. Helt fra opdagelsen af de første graviditets tegn, gennem hele udviklingsforløbet, over fødselsforberedelser til en nøgtern beskrivelse af et fødselsforløb, afsluttende med efterfødselns faser og følgevirkninger. (K. Vinder, 1975, s.132-60). Alt sammen for at give kvinderne mulighed for at være på forkant med de oplevelser hun skulle igennem. F.eks. står det under fødselsforberedelse, at de skulle give kvinden mulighed for at få en fødsel under egen kontrol, og at psykisk kontakt med andre gravide var vigtig for, at kvinder blev styrket i troen på, at de kunne bruge deres egen viden under fødslen (K. Vinder, 1975 s. 138). I *Jordmorpjecen* lægges der ligeledes vægt på, at kvinder skulle dele deres oplevelse af graviditeten med hinanden for at stå sammen mod samfundets pres og forventninger:

“Der er ikke noget tidspunkt i vores liv, som i tiden omkring en fødsel hvor myten og den gamle kvindeopdragelse i den grad kolliderer med vores nye kvindebevidsthed” (pjecegruppen, 1976, s. 35).

Ifølge pjecegruppen var det netop en del af den nye kvindeidentitet ”(...) at være aktivt

medarbejdende ved fødslen (...) og at tage bevidst del i fødslen, ikke underkaste sig den (...)” (Pjecegruppen, 1976, s. 37). Ligeledes understregede pjecegruppen, at oplysningsaspektet var helt centralt; *“Vi skal vide, at en fødsel er en naturlig fysiologisk naturlig proces, enhver kvinde kan lære at kontrollere”* (Pjecegruppen, 1976, s. 37). Rødstrømperne anså dermed viden om egen krop som et aktiv kontranarrativ til det fremmedgjorte moderskab, der lå i moderskabsmyten. Med bevidstgørelse om den fysiologiske proces mente rødstrømperne, at de kunne tage moderskabet tilbage.

Med den seksuelle frigørelse fik homoseksualitet desuden et større spillerum, hvilket gav nye muligheder for at frigøre sig fra moderskabsmyten. Homoseksualitet for kvinder, blev for nogle nærmest et spørgsmål om at tage et selvstændigt valg, om ikke bare at elske andre kvinder, men igennem ‘lesbianisme’ at elske sit eget køn. Det kom blandt andet til udtryk i en artikel i *Rødstrømpebladet* under navnet *Lesbiske Mødre*: *“(...) hun er homofil d.v.s. har evnen til at elske sit eget køn”* (Rødstrømpebladet, nr. 14, 1973., s. 22). På den måde blev det at være lesbisk forbundet med en evne til at elske sit eget køn - og herunder at elske sig selv. Seksualiteten fik da en ny betydning, fordi lesbisk seksualitet af åbenlyse grunde ikke var forbundet med forplantning. Det at være lesbisk blev dermed en mulighed for at adskille kvindens seksualitet og forplantning, og dermed adskille seksualitet og moderskab.

Birthe fortalte i *Kvinder og kvindebevægelse*, om hvordan hun førhen havde underlagt sig moderskabsmytens normer:

“Men jeg oplevede også, at jeg kunne holde af en mand, giftede mig og fik børn, ja, jeg fandt ud af, at jeg var en rigtig biologisk kvinde. Men jeg kunne mindre og mindre fastholde mig i et ægteskab” (Arnfred m.fl., 1974, s. 69).

Birthe var lesbisk, men havde, som hun selv udtrykte det, *“indordnet sig under et heteroseksuelt mandssamfundets normer”* (ibid.). Her beskrev hun hvorledes moderskabsmyten om den biologiske reproduktive kvinde, havde fastholdt hende i et heteroseksuelt forhold, som der havde ført til børn. Det interessante er især hendes metode til at frigøre sig. Birthe beskrev, hvorledes hun nærmest fandt en ny familie i kvindebevægelsen. En selvvalgt familie der især blev gældende, da hun blev kærester med kvinden Jennifer, og valgte at blive skilt og flytte fra sine børn:

“(...) børnene blev hos ham [faren], og jeg fortalte dem [børnene], at jeg helst ville bo sammen med Jennifer, men at jeg kom hos dem, og forandringen ville ikke være så stor, for

jeg var jo næsten altid væk” (Arnfred m.fl., 1974, s. 70).

Birthe havde længe inden skilsmissen været fraværende overfor sin familie, fordi hun efterhånden var begyndt at opfatte kvindebevægelsen og Jennifer som hendes nye familie. Birthe opfattede dermed hendes nye lesbiske tilværelse som en sandhed for hende, og hun fravalgte derfor moderskabet, som samfundet opfattede det, til fordel for hendes nye tilværelse.

Det at være lesbisk kunne dermed i sig selv være et kontranarrativ til moderskabsmyten. Blandt andet fordi det nemt kunne adskille kvindens seksualitet og forplantning. Både prævention og abort var ligeledes faktorer, som rødstrømperne mente, var afgørende for kontranarrativet i form af deres muliggørelse af adskillelsen mellem kvindens seksualitet og forplantning. Hvilket dermed gav kvinden mulighed for fravælgelsen af moderskabet. Det vil sige frigørelsen af kvindens fulde ansvar overfor moderskabet som hendes indiskutable skæbne. Det er tydeligt, at rødstrømperne opfattede moderskabet som problematisk i forhold til frigørelsesprojektet.

Møller har påpeget, at det var en tendens i tidens frigørelsesprojekt, at det blev opfattet som en byrde, at kvinden kunne føde børn. Møller påpegede netop, at kritikken ofte fremstod som, at selve den biologiske forskel på kønnene var en ulighed, der skulle fjernes, hvis patriarkatet skulle fjernes (Møller, 1988, s. 218). Der kan argumenteres for, at dele af rødstrømperne opfattede det at føde børn som en modsætning til frigørelsen. Dette var Bente et eksempel på, da hun beskrev, hvorledes hun godt kunne lide børn, men ikke ville have moderrollen. Det var her tydeligt, at hun opfattede moderrollen som en hindring for fri udfoldelse. Det at være mor var dermed at underkaste sig patriarkatet. Rødstrømpernes fokus på den seksuelle og kropslige bevisgørelse havde således, direkte og indirekte, en forbindelse til til/fravalg af moderskabet. Vores analyse korresponderer herunder med Dahlerups undersøgelsesresultat; at lesbisk orientering, af nogle, blev betragtet som en udfordring til mandssamfundet (Dahlerup 1, 1998, s. 427), hvilket vi kan pege på, at frasigelsen af moderskabet også gjorde.

Delkonklusion

Rødstrømperne havde nye idealer for, hvad moderskabet skulle være for kvinder, hvoraf det primære standpunkt var, at moderskabet skulle være frivilligt. Rødstrømperne forsøgte derfor at etablere kontranarrativer til moderskabsmyten, der omfavnede denne frivillighed. Herunder talte rødstrømperne for en holdningsændring, der gjorde plads til en kvindeidentitet, der var andet og mere end moderrollen. Dette skulle ske via forandringer på flere niveauer. Først og fremmest en omlægning af omsorgsopgaven i kollektiver og ved at tildele fædre lige ansvar for børn. Ligeledes skulle kvinder gennem en bevisgørelse af kroppens funktioner vinde kontrollen med moderskabet tilbage fra institutionen og på den måde skabe et moderskab på deres egne præmisser. Omvendt skulle det også være muligt at vælge moderskabet fra. Derfor blev adskillelsen af seksualitet og forplantning via prævention og abort et centralt krav for rødstrømperne. Formålet var da at skabe en kvindelig seksuel identitet frigjort fra moderskabet.

Konklusion & diskussion

Dette projekt har beskæftiget sig med rødstrømpernes kritik af moderskabet, og har undersøgt hvilke idealer og alternativer til moderskabet, rødstrømperne ønskede i stedet. Et fokus der er blevet belyst ud fra Rich og O'Reilly teoretiske udlægning af den institutionaliserede moderskabsmyte og de alternative kontranarrativer. På den måde har vores undersøgelse haft en teoretisk indfaldsvinkel, der har vist sig at kunne bidrage med nye perspektiver til den eksisterende forskning om rødstrømpebevægelsen. Som vi belyste i historiografien, har forskningen omkring rødstrømperne primært haft et fokus på rødstrømpebevægelsen som social bevægelse, dens grobund og udviklingsfaser og kvindefrigørelsesprojektet i dets hovedlinjer. Vores mere spidsvinklede analyse bidrager således med en viden om, at rødstrømpernes samfundskritik, både eksplicit og implicit, rummede en moderskabskritik, der kom til udtryk i en stor del af deres udadvendte materiale. Denne moderskabskritik har den eksisterende forskning berørt sporadisk og sekundært, men vi fraspalter os ved at sætte moderskabet i centrum for flere af rødstrømpernes centrale kritikpunkter. Et fokus der viser at rødstrømpernes kamp for en ny kvindeidentitet, også i høj grad var et opgør med moderrollen. Endvidere har vi, til forskel fra den tidligere forskning, set moderskabet som en konstrueret performativ kategori og derfor som andet og mere end blot det at få børn.

Det kan herunder konkluderes, at det moderskab som rødstrømperne kritiserede, for det første var et institutionelt moderskab, som det kapitalistiske og patriarkalske samfund dikterede. Denne kritik var særlig møntet på de traditionelle kønsroller i kernefamilien, som rødstrømperne mente var med til at opretholde en arbejdsdeling, der både var kvindeundertrykke og samtidig til fordel for kapitalen. Herunder den traditionelle moderrolle hvor moderskabet blev betragtet som kvindens primære arbejde, hvilket var en hindring for, at kvinden kunne realisere sig selv uden for hjemmet f.eks. på arbejdsmarkedet.

Derudover kritiserede rødstrømperne, at moderskabet blev set som den eneste kvindelige identitet. Hvilket ifølge rødstrømperne bl.a. kom til udtryk i den opfattelse, at moderskabet lå i kvindens natur, og at hendes seksualitet blev betragtet som reproduktiv alene. Desuden at samfundet kontrollerede moderskabet ved uvidenhed og fremmedgørelse af kvindens krop i forbindelse med graviditet og fødsel. Og endvidere gennem undertrykkende forestillinger om hvordan moderskabet skulle både gøres og føles - som hendes største lykke.

Rødstrømperne kæmpede derfor for at frigøre kvinder fra moderskabsmyten. Det skulle ske gennem et opgør med kernefamilien og de traditionelle kønsroller. Samt en frigørende kropspolitik med fokus på seksuel og kropslig bevidstgørelse og frivilligt moderskab. Rødstrømperne ønskede således at give kvinder ejerskab over deres egen krop og seksualitet. Derfor skulle moderskabet være et tilvalg, og det måtte ikke være en hindring for kvinders ønske om udfoldelse. Samlet set ønskede rødstrømperne en holdnings- og ikke mindst en samfundsændring, der åbnede op for en ny kvindelig identitet løsgjort *fra* moderskabet.

Rødstrømperne opstillede alternativer til moderskabsmyten ved aktivt at gøre op med indgroede forestillinger om moderskabet. Netop for at skabe friere rammer for mødre både privat og offentligt. Det er dette, som O'Reilly kalder for kontranarrativer. For det første forsøgte rødstrømperne bl.a. at implementere andre samlivsformer som alternativ til den undertrykkende kernefamilie. Det største fokus i disse alternativer var at aflaste mødre for det primære ansvar for børnene ved at dele omsorgsrollen mellem flere voksne og på den måde etablere *forældreskab* i stedet for *moderskab*. Dette skulle foregå gennem en omfordeling af arbejdsopgaver mellem mænd og kvinder i familien, i kollektiver eller mellem kvinder alene f.eks. i de nye kvindekollektiver.

Rødstrømpernes egne idealer og alternativer for moderskabet var ikke problemfrie. Dette skyldes angiveligt mange ting, bl.a. at idealer og praksis ikke altid var foreneligt. Eksempelvis var det en pointe for rødstrømperne, at den enkelte mor ikke skulle stå alene med ansvaret for hendes børn. Omvendt kan det ikke have været lige let for alle mødre at lægge omsorgsrollen fra sig. Men spørgsmålet om hvem der så skulle tage sig af børnepasningen, fremstod ofte uklart.

Desuden var rødstrømperne, særligt i de første år, en flydende bevægelse der undervejs tog forskellige retninger, hvilket også betød, at der var forskellige holdninger, til hvordan moderskabet skulle håndteres. Lige såvel er det mærkbart, at bevægelsen i den første halvdel af 1970'erne netop var præget af den massive samfundskritik, mens konkrete ønsker for fremtiden, fyldte mindre. Det var angiveligt sværere at komme med nye ideelle bud på et moderskab, end at kritisere det moderskab de så.

At rødstrømperne havde vanskeligheder ved at implementere et nyt moderskab, kan skyldes, at rødstrømpernes primære fokus lå i kritikken af moderskabet, hvorved konkrete bud på nye måder at *gøre mor* på ofte var fraværende. Meget ofte synes det primære fokus, som vi kan læse os frem til i kilderne, netop at være fravalget af børn. Hvorved en nytænkning af

moderskabet- og børnene derimod synes at glide i baggrunden. Både i rødstrømpernes kritik og i debatten om idealer og alternative løsninger blev børnene sjældent nævnt, medmindre rødstrømperne talte om at opdrage dem til at deltage i den samfundsrevolution, de var fortalere for.

Dahlerup har påpeget, at moderskabskritikken ikke fyldte meget i rødstrømpernes kamp for kvindefrigørelse i starten af 1970'erne (Dahlerup 2, 1998, s. 70). Men det er bemærkelsesværdigt, at vi alligevel er stødt på en stor mængde kilder, der både direkte og indirekte rummer en moderskabskritik. Når Dahlerup påpeger, at rødstrømperne ikke fraskrev sig moderskabet, da de fik lige så mange børn som andre kvinder, tyder det på, at Dahlerup primært betragtede moderskabet som en biologisk funktion. Vores projekt har omvendt haft en mere performativ forståelse af køn og moderskab, hvilket har belyst at rødstrømperne som resultat af deres moderskabskritik, nedprioriterede det 'at gøre mor'. Det synes altså som om den nye kvindeidentitet, som rødstrømperne kæmpede for, ofte blev på bekostning af moderskabet og ikke gennem, og med, moderskabet. O'Reilly har påpeget, at moderskabsmyten netop udfordres ved at *gøre* mor på en alternativ måde - som en feministisk praksis. Rødstrømperne virkede ikke til at have fokus på det at gøre mor, men lod i stedet være med at gøre mor. På den måde fremstår det som om, rødstrømperne ikke fik opstillet et reelt kontranarrativ til moderskabsmyten.

Der synes at være flere overordnede faldgruber i rødstrømpernes kontranarrativer. For det første kom kvindefrigørelsen ofte til at overskygge forholdet til børn. I princippet gik de ind for et frit moderskab, men i praksis var børnene ofte i vejen og en hæmsko for de frigørende aktiviteter. Mest af alt blev moderskabet til et spørgsmål om børnepasning, så der blev plads til kvindes frihed - ligesom mandens. Som Dahlerup også har beskrevet det, kom rødstrømpernes nye kvindeidentitet til tider til at fremstå som en spejling af mandens i stedet for at være på kvindens egne præmisser (Dahlerup 2, 1998, s. 71). For det andet virker det netop problematisk at rødstrømperne i deres forsøg på at afsige sig moderskabsmyten, formulerede en ny myte om et *ikkemoderskab*, der til dels blev 'undertrykkende' for de rødstrømper, der rent faktisk var mødre.

I forlængelse af dette kan vi vende blikket imod en faldgrube i Adrienne Richs teori. Rich beskriver, at der findes en 'potentiel relation' mellem enhver kvinde og hendes 'reproduktive kraft'. Ifølge Rich overskygges denne forbindelse af den kulturelt konstruerede moderskabsmyte. Teorien bliver selvmodsigende, da hun indirekte hentyder, at der ligger

noget uden for myten. Noget der er mere autentisk, og som kvinder kan komme i kontakt med - en kraft der ligger i kvindens biologiske natur. Rich forbliver altså i den biologiske tankegang, at der findes noget essentielt i moderskabet. Dermed får hun også sagt, at der findes en mere *rigtig* måde at *gøre mor* på, hvilket selvsagt kan blive til en 'ny moderskabsmyte'. På den måde fremgår det også implicit, at kvinder indgår i en samlet gruppe, som har moderskabs-kraften til fælles. Herunder også at denne 'kraft' er noget, *kun* kvinder kan komme i kontakt med og for eksempel ikke mænd.

Denne uoverensstemmelse hænger angiveligt sammen med, at Richs teori udspringer af en feminisme fra først i 1970erne, hvis præmis bl.a. var at synliggøre kvinder som 'historiske subjekter' - og derfor betragtede *kvinder* som en gruppe. Hvorimod den postmoderne kønsteori, som vi deler kønsforståelse med, i højere grad ser kønnet som en mere flydende og individualiseret kategori.

Det er dog bemærkelsesværdigt, hvor lidt moderskabskritikken har rykket sig indenfor feministisk debat siden dengang. Nutidige feminister jf. Andrea O'Reilly kritiserer, at 'moderskabet' stadig i dag er domineret af en undertrykkende myte. For eksempel at kvinder stadig er underlagt intensive motherings krav, til moderskabet. Herunder at mødre er de primære omsorgspersoner, at de har uanede materielle ressourcer og overskud og at børnene altid kommer i første række i mødres liv. Således illustrerer rødstrømpernes moderskabskritik en problematik, der stadig kan aktualiseres i dag.

Litteraturliste:

Litteratur

Andersen, Tine; Møller, Hanne: 10. *Undervejs mod et kvindeligt begær - Om seksualitet og moderskab* s. 215-233 fra *Rå Silke. Kropsnære kvindehistorier fra 1970 til i dag* (1988), Haslev, Gyldendal.

Dahlerup, Drude: *Rødstrømperne - Den danske Rødstrømpebevægelses udvikling, nytænkning og gennemslag 1970-1985 1* (1998), København, Gyldendal.

Dahlerup, Drude: *Rødstrømperne - Den danske Rødstrømpebevægelses udvikling, nytænkning og gennemslag 1970-1985 2* (1998), København, Gyldendal.

Goodale, Lærke Ea: *Rødstrømpebevægelsens kamp for kvindefrigørelse - kvindefællesskab og kvindelighed i Danmark i 1970'erne* (2016), Roskilde Universitet, Vejleder: Karin Lützen.

Lauridsen, Susanne K: *Rødstrømpebevægelsens organisatoriske udvikling i København, 1970-74* (1992), Københavns universitet, vejleder: Henrik S. Nissen.

O'Reilly, Andrea: *Introduction - by Andrea O'Reilly* s. 1-23 fra *From motherhood to mothering: the legacy of Adrienne Rich's of women born.* (2004), New York, State University of New York Press.

Rich, Adrienne: *Forord* s. 11-19 og *1 Anger and tenderness* s. 21-40 og *2 The "sacred calling"* s. 41-55 fra *Of Women Born - Motherhood as Experience and Institution* (1976), U.S.A, W.W. Norton & Company.

Walter, Lynn: *Rødstrømpebevægelsen. Sex, kærlighed og politik i 1968* s. 259-282 fra *1968 - dengang og nu* (2004), Red. Andersen, Morten Bendix; Olsen, Niklas, København, Museum Tusulanums Forlag Københavns Universitet.

Kildemateriale

Arnfred, Signe m.fl.: *Kvinder og Kvindebevægelse. 11 rødstrømpehistorier.* (1974), red. Clausen, Claus; Giese, Suzanne, København, Tiderne skifter.

Bauer, Mette, m.fl.: *Psykatri og magtmisbrug* Politikens kronik, 05.10.1975, Thorkild Vanggård debatten, København, Kvininfo arkiv.

Bisgaard, Lilus m.fl.: *Med søsterlig hilsen* (1971), red. Wivel, Peter, København, Høst & Søns Forlag.

Bladgrupperne: *Rødstrømpebladet* (1970-1975), København.

Giese, Suzanne: *Derfor kvindekamp* (1973), Tiderne skifter.

Giese, Suzanne: *Mødrene går hjemmefra* s. 238-259 fra *Moderskab - En rejse gennem moderskabets kulturhistorie* (2004), Århus, Tiderne skifter.

Holgersen, Lisbeth Dehn; Lading, Åse; Schloss, Ninon; Svane, Marie-Louise: *Something is happening, but you don't know what it is, do you, Mr. Jones?* Informations kronik 6.5.1970, s 4, fra kvininfo: http://www.kvininfo.dk/files/kilde_pdf/Kilde203.pdf besøgt d. 27.05.2017.

K.Vinder: *Kvinde kend din krop* (1975), København, Tiderne skifter.

Mille: *Mors dag giver os kvalme* Ekstra bladet, 08.05.1970, s. 21., Fra kvininfo: http://www.kvininfo.dk/files/kilde_pdf/Kilde219.pdf besøgt d. 27.05.2017.

Pjecegruppen: *Jordmor Pjecen* (1976), Grundhæfte nr. 4, Kvindehuset, København.

Vangaard, Thorkil: *Eros og Magt 1* Politikens kronik, 14.09.1975, Thorkild Vanggård debatten, København, Kvininfo arkiv.

Vangaard, Thorkil: *Eros og Magt 2* Politikens kronik, 15.09.1975, Thorkild Vanggård debatten, København, Kvininfo arkiv.